

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

**Skadestånd för miljöskada
— särskilt om orts- och allmänvanlighetsrekvisiten**

Jessica Svantesson
Uppsats i Tillämpade studier 20 p
Juris Kandidat programmet
Handledare: Filip Bladini

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- 1 Inledning 3
 - 1.1 Bakgrund 3
 - 1.2 Problemställning och avgränsning 3
 - 1.3 Syfte 4
 - 1.4 Metod 5
 - 1.5 Disposition 5
- 2 Kort bakgrund till ett skadestånd för miljöskador 5
 - 2.1 Historisk översikt 5
 - 2.2 Funktioner 6
 - 2.3 Strikt ansvar 6
- 3 32:1 MB 7
 - 3.1 Inledning 7
 - 3.2 Skadebegreppet i 32 kap. MB 8
 - 3.2.1 Inledning 8
 - 3.2.2 Ren förmögenhetsskada eller ideell skada? 10
 - 3.3 Störningar enligt 32 kap. MB 16
 - 3.4 Verksamhet på en fastighet, i sin omgivning 22
 - 3.5 Bagatellartad skada 25
 - 3.6 Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten 28
 - 3.6.1 Inledning 28
 - 3.6.2 Ortsvanlighet 29
 - 3.6.3 Allmänvanlighet 32
 - 3.6.4 Övriga omständigheter som kan påverka skälighetsbedömningen 34
 - 3.5.4.1 Betydelsen av skadans art, skadans storlek och typ av skadelidande 34
 - 3.5.4.2 Betydelsen av typ av störning och typ av skadegörande verksamhet 35
 - 3.5.4.3 Betydelsen av fastställda normer och attitydförändringar 38
 - 3.5.4.4 Betydelsen av prioritet 43
 - 3.5.4.5 Betydelsen av immissionskänslig egendom 45
 - 3.5.4.6 Betydelsen av erhållet tillstånd, möjlighet att begränsa störningar, samverkan mellan flera störningstyper och övriga omständigheter 47
 - 3.6.5 Toleransavdrag 48
- 4 Sammanfattning och slutsatser 53
- 5 Källförteckning 56

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skador på miljön tillhör några av de största och mest omdebatterade problemen för vår tid. De miljöhot som ofta diskuteras är bland annat växthuseffekten, skövling av regnskog i tredje världen, utrotning av sällsynta växter och försurning av vattendrag. Till kategorin miljöstörningar som också ofta får uppmärksamhet i media hör bland annat buller och avgaser från biltrafik som ett resultat av en ny väg, utökad flygtrafik vid landets flygplatser och ingrepp i naturen som medför estetiska förändringar för kringboende. Dessa störningar beror ofta på verksamheter som är mer eller mindre avsiktliga. Det rör också ofta verksamheter som inte bara är tillåtna, utan även också önskvärda ur samhällssynpunkt. En önskan att förhindra all miljöstörning kan vara svårt att kombinera med det krav på livsstil som många människor önskar föra. För att främja skyddet av miljön har staten vidtagit olika åtgärder. Dessa åtgärder består bland annat i tillståndstvång för viss verksamhet, förbud mot viss verksamhet, miljöavgifter och stöd för forskning. De flesta av dessa regler tillhör området offentlighetsrätt. Vad gäller civilrättsliga sanktioner, det vill säga sanktioner som kan initieras av enskilda utan medverkan av myndighet, finns möjlighet att föra förbudstalan, åläggande av särskilda åtgärder och talan om rätt till skadestånd.¹ Det är denna möjlighet till skadestånd som ska behandlas vidare i denna uppsats.

1.2 Problemställning och avgränsning

Genom SFS 1998:808 antogs miljöbalken av Sveriges riksdag. Denna balk ersatte flera av de tidigare gällande miljörättsliga lagarna. En av de lagarna som tog plats i miljöbalken var miljöskadelagen. Denna lag kom att placeras utan någon större materiell förändring i 32 kap. MB, vilket innebär att förarbeten till miljöskadelagen alltså väger tungt vid tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel. Ett av syftena med miljöskadelagen var att förbättra de skadelidandes möjligheter till skadestånd vid miljöskador.² Denna uppsats skall, med utgångspunkt i de nedan listade frågeställningarna, diskutera hur stora möjligheter en skadelidande verkligen har till skadestånd.

För att på ett överskådligt sätt diskutera möjligheterna till skadestånd har jag valt att begränsa min uppsats till att i första hand behandla bestämmelserna i 32:1 MB.

32:1 Skadestånd enligt detta kapitel skall betalas för personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada som verksamhet på en fastighet har orsakat i sin omgivning.

En ren förmögenhetsskada som inte har orsakats genom brott ersätts dock endast om skadan är av någon betydelse.

Skada som inte har orsakats med uppsåt eller genom vårdslöshet ersätts bara i den utsträckning den störning som har orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn

¹ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s. 333.

² Prop. 1985/86:83 s 1.

till förhållandena på orten eller till dess allmänna förekomst under jämförliga förhållanden.

Dessa bestämmelser kan ge upphov till speciella tolkningsproblem och diverse avvägningar vid tillämpningen. Det som gör dessa bestämmelser särskilt intressanta är att reglerna också innebär avsteg från flera principer som normalt gäller på skadeståndsrättens område. T ex innebär reglerna ett avsteg från huvudregeln om att skadestånd skall grundas på vållande. Reglerna innebär också avsteg från principen om att ett skadeståndsgrundande förhållande medför ersättning för all adekvat orsakad skada och ett avsteg från principen om att ersättning för ren förmögenhetsskada kräver att brott föreligger. Svårigheten vid tillämpningen av bestämmelserna i 32:1 MB ligger bl a i att förstå var de yttre gränserna av 32 kap. MBs tillämpningsområde ligger. Då de yttre gränserna för detta område definieras av skadebegreppet, störningsbegreppet och av verksamhets- och omgivningsrekvisiten skall dessa diskuteras vidare i denna uppsats. Detta område begränsas i sin tur av undantaget för bagatellartade skador och av tillämpningen av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten. Dessa regler skall därför också behandlas på djupet. Som utgångspunkt för att kunna besvara frågan om en skadelidande verkligen har goda chanser till ersättning skall uppsatsen ge svar på följande frågor:

- *Vad omfattas av skadebegreppet i 32:1 MB?*
- *Vad omfattas av störningsbegreppet?*
- *Vad innebär verksamhets- och omgivningsrekvisiten i 32:1 MB?*
- *Vad är en bagatellartad skada i 32 kap. MBs mening?*
- *Hur skall en skälighetsbedömning göras med hänvisning till orts- och allmänvanlighetsrekvisiten i 32 kap. MB?*

Uppsatsen skall endast behandla bestämmelserna i 32:1 MB. Då störningsbegreppet utgör en central del av förståelsen av dessa bestämmelser kommer också innebörden av detta begrepp diskuteras trots att dess innebörd behandlas först i 32:3 MB. Övriga regler i MB skall ej behandlas. Jag är medveten om att mycket är skrivet om skadestånd för miljöskador inom utländska rättsordningar. Detta kommer dock inte att behandlas inom ramen för denna uppsats.

1.3 Syfte

Syftet med förevarande uppsats är att i enlighet med den avgränsning som beskrivits i föregående avsnitt redogöra för gällande rätt på det skadeståndsrättsliga området beträffande ersättning för miljöskador enligt 32:1 MB. Detta skall göras genom en redogörelse för bestämmelsernas utformning och en belysning av svårigheterna vid dess tillämpning och gränsdragningar för dess rekvisit. Där praxis finns, som i viss mån rätat ut frågetecknen kring bestämmelsernas tillämpning, kommer denna att behandlas. Med denna redogörelse som utgångspunkt skall diskuteras hur stora möjligheter en skadelidande verkligen har till skadestånd.

Det övergripande syftet med uppsatsen är att en praktiserande jurist som står inför ett juridiskt problem som faller inom ramen för uppsatsens område skall kunna lösa detta problem på ett tillfredställande sätt.

1.4 Metod

För att kunna skriva denna uppsats har jag använt mig av tillgänglig skadeståndsrättslig litteratur och artiklar i diverse juridiska tidskrifter. De detaljerade förarbetena har varit av särskild stor nytta. Mycket stor vikt har också lagts på de rättsfall som i viss mån rätat ut frågor kring tillämpningen av vissa oklara bestämmelser.

1.5 Disposition

För att sätta in 32:1 MB i sitt sammanhang inleds uppsatsen med en övergripande redogörelse för bakgrunden till, och syftet med, ett skadestånd för miljöskador. I avsnitt 3 redogörs för, och diskuteras, de bestämmelser i 32 kap. MB som beskrivits i avsnittet ”Problemställning och avgränsning”. Uppsatsen avslutas sedan med en sammanfattning av de diskussioner som förts i avsnitt 3.

2 Kort bakgrund till ett skadestånd för miljöskador

2.1 Historisk översikt

Svensk rätt har sedan länge haft vissa regler rörande grannförhållanden. Enligt Ljungman har svensk rätt redan från landskapslagarnas tid byggt på en princip om att ingen fick bruka sin egendom så att det uppstod skada för någon annan. Under 1600-talet fanns bestämmelser rörande förhållandet mellan tomtgrannar som innebar ett förbud mot att ”bygga annan till men”. I 1734 års lag fanns vidare en bestämmelse om lösningsrätt för den granne som led ”märkerligt besvär” av annan mans hus. Under 1800-talets mitt började staten också uppmärksamma den hälsofara som immissioner från industrin kunde medföra. Detta utmynnade i flera hälsovårdsbestämmelser som bl a gav hälsovårdsmyndighet rätt att vid vite förbjuda industrier som kunde påverka grannars hälsa negativt. Flera rättsfall från den här tiden rör förbudstalan. Vad som gällde för skadestånd är dock oklart.³ I 1909 års förslag till jordabalk diskuterades ett införande av en regel rörande begränsning av immissioner i grannförhållande till vad som ansågs vanligt på orten. Trots att detta förslag inte antogs fick det inflytande på praxis och senare lagstiftning.⁴ I hälsovårdsstadgan från 1919 fanns regler om förbud mot att åstadkomma sanitär olägenhet, i form av bl a buller och lukt, för grannar.⁵ I ett rättsfall från 1911 rörande grannelagsrätten fastslogs att strikt ansvar kunde gälla för skada genom luftföroreningar.⁶

På området för farlig verksamhet hade i doktrinen redan sedan slutet på 1800-talet diskuterats införandet av ett strikt ansvar. Det var dock först genom ett rättsfall från

³ Ljungman, Om skada och olägenhet från grannfastighet s 158ff.

⁴ Larsson, On the law of environmental damage s 261.

⁵ Ljungman, Om skada och olägenhet från grannfastighet s 175f.

⁶ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 30, NJA 1911 s 574.

1930-talet som HD kom fram till att strikt ansvar förelåg vid vissa omfattande sprängnings- och grundläggningsarbeten, samt vid farliga militärövningar.⁷

Före tillkomsten av miljöskyddslagen 1969 byggde alltså skadeståndsreglerna på området i stort på oskrivna principer om strikt ansvar.⁸ Genom antagandet av miljöskyddslagen 1969 kodifierade man i stora delar vad som redan gällde på det skadeståndrättsliga området.⁹ Reglerna för fastighetsägares ansvar för grävning behandlades dock fortfarande i jordabalken.¹⁰

I slutet på 1970-talet tillsattes en utredning för att göra en allmän översyn rörande området för skadestånd i miljöskyddslagen, 3 kap jordabalken och oskrivna grundsatser på området. Ett syfte var att åstadkomma en klarare och mer samlad reglering på området.¹¹ Ett annat syfte var att förbättra de skadelidandes möjligheter att få ersättning för miljöskador.¹² Utredningen mynnade ut i ett förslag om att bryta ut skadeståndsreglerna i miljöskyddslagen och placera dessa regler, tillsammans med vissa andra skadeståndsregler, i en särskild lag – miljöskadelagen.¹³ Miljöskadelagen kom att omfatta strikt skadestånd för störningar genom immissioner och liknande. Lagen inkluderade också bestämmelser om skadestånd vid sprängningsarbeten och grävningsarbeten. Vid införandet av miljöbalken 1998 införlivades miljöskadelagen utan betydande materiella förändringar i miljöbalken 32 kap.¹⁴

2.2 Funktioner

Möjligheten till skadestånd för miljöskador kan fylla flera funktioner. Även om skadeståndet kanske inte är det bästa sättet att förhindra att miljöskador över huvud taget uppstår, så framhöll utredningen som föregick miljöskadelagens antagande att man kunde räkna med att skadeståndsansvaret kunde bidra till att företag och enskilda personer ökade sina ansträngningar att förebygga skador och därigenom kunde skadeståndet fylla en preventiv funktion.¹⁵ Skadeståndsansvaret på området är också tänkt att fylla en reparativ funktion genom att trygga den skadelidandes ersättningsmöjligheter.¹⁶

2.3 Strikt ansvar

Som redan berörts omfattas 32 kap. MB av ett strikt skadeståndsansvar. Flera skäl har åberopats för att en skärpning av det normala culpaansvaret skall gälla för 32 kap. MBs tillämpningsområde. Skadeståndets preventiva effekt har t ex antagits kunna öka vid införandet av ett strikt ansvar. Man har även hävdats att det beträffande det

⁷ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 30.

⁸ Prop. 1969:28 s 237.

⁹ Prop. 1969:28 s 237.

¹⁰ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 335.

¹¹ SOU 1983:7 s 34.

¹² Prop. 1985/86:83 s 1.

¹³ SOU 1983:7.

¹⁴ Prop. 1997/98:45 del 1 s 564ff.

¹⁵ SOU 1983:7 s 123.

¹⁶ SOU 1983:7 s 128.

grannelagsrättsliga området gällt att grannar har särskilda förpliktelser gentemot varandra som motiverar ett mer långtgående skadeståndsansvar. Ett annat skäl har varit att flera skador uppkommer till följd av verksamheter som tillåtits av myndigheter på grund av sin samhällseliga nytta trots att vissa skador kunnat förutses. Sådana skador skulle utan strikt ansvar inte vara ersättningsgilla då de inte uppkommit genom vållande eftersom de varit tillåtna. Ännu ett skäl för strikt ansvar vid miljöskador rör området för farlig verksamhet och att sådan verksamhet bör stå för de skador den orsakar. Allvarliga och oväntade skador från farlig verksamhet kan uppstå trots att all tänkbar aktsamhet iakttagits.¹⁷

Det finns också skäl som talar emot strikt ansvar för det miljörättsliga området. Ett skäl är att införandet av ett strikt skadeståndsansvar skulle kunna medföra att vissa verksamheter beläggs med alltför betungande ekonomiska bördor och därför medföra att viss t ex allmännyttig verksamhet inte byggs ut. Enligt betänkandet till miljöskadelagen föreföll dock faran för detta begränsad. Vidare betonade man den skadelidandes ersättningbehov och intresset för att skadehindrade åtgärder vidtogs som skäl för att även det allmänna skulle omfattas av det strikta ansvaret. Man diskuterade också huruvida det strikta ansvaret skulle omfatta även privatpersoner. Härvid konstaterade man dock att skador av någon betydelse endast undantagsvis skulle komma att orsakas av privatpersoner och att ett skadeståndsansvar grundat på lagen ofta skulle omfattas av villaförsäkringen.¹⁸

3 32:1 MB

3.1 Inledning

Som tidigare nämnts antogs miljöbalken genom SFS 1998:808. Vid tillkomsten av miljöbalken övervägdes om eventuella förändringar skulle göras beträffande reglerna för skadestånd. Dessa förändringar rörde bl a ett slopande av fastighetsanknytningen och en förlängning av preskriptionstiden. Regeringen stannade dock vid att miljöskadelagen skulle placeras i 32 kap. MB utan några materiella förändringar.¹⁹ Detta innebär att förarbetena till den tidigare gällande miljöskadelagen fortfarande äger stor giltighet. Då det i propositionen till miljöskadelagen specifikt framgår att syftet med den lagen var att förbättra de skadelidandes möjligheter till ersättning för miljöskador är också äldre rättsfall intressanta.²⁰ De är särskilt intressanta ur den synvinkeln att om skadestånd beviljats innan miljöskadelagens tillkomst så tyder detta på att skadestånd även skall beviljas idag för en liknande situation. Vid tillämpningen av vissa bestämmelser framgår även tydligt av förarbetena att tidigare rättsfall kan användas som ledning.²¹

Huvudregeln i svensk rätt är att skadestånd förutsätter vållande på den ansvariges sida. Denna princip finns fastslagen i skadeståndslagen. 32 kap. MB innebär ett avsteg från denna huvudregel och andra principer som normalt gäller på skadeståndsrättsens område och är därför speciellt intressant att analysera. Som redogjorts för i avsnitt 1.2

¹⁷ SOU 1983:7 s 126.

¹⁸ SOU 1983:7 s 131. Begränsning för skador av någon betydelse behandlas vidare i avsnitt 3.5.

¹⁹ Prop. 1997/98:45 del 1 s 564-567.

²⁰ Prop. 1985/86:83 s 1.

²¹ Prop. 1985/86:83 s 17.

skall inte hela 32 kap. MB analyseras utan endast bestämmelserna i 32:1 MB. För att underlätta förståelsen av dessa bestämmelser diskuteras också innebörden av begreppet störning trots att detta begrepp egentligen först definieras i 32:3 MB. Som tidigare nämnts skall läsaren få svar på följande frågor:

- *Vad omfattas av skadebegreppet i 32:1 MB?*
- *Vad omfattas av störningsbegreppet?*
- *Vad innebär verksamhets- och omgivningsrekvisiten i 32:1 MB?*
- *Vad är en bagatellartad skada i 32 kap. MBs mening?*
- *Hur skall en skälighetsbedömning göras med hänvisning till orts- och allmänvanlighetsrekvisiten i 32:1 MB?*

I 32 kap. MB finns även specifika regler rörande sprängningsarbete och grävning. Kapitlet innehåller också regler om vilka som kan bli skadeståndsansvariga enligt kapitlets bestämmelser och bestämmelser rörande framtida skador, inlösen och förbudstalan. Dessa regler kan medföra vissa tillämpningsproblem men faller utanför området för denna uppsats och kommer därför inte att behandlas vidare i uppsatsen.

3.2 Skadebegreppet i 32 kap. MB

3.2.1 Inledning

För att ersättning skall kunna utgå enligt 32 kap. MB krävs att en skada uppstått. Om inte ens en skada uppstått är det i många fall ointressant att ta ställning till huruvida övriga rekvisit för skadestånd i kapitlet är uppfyllda. Enligt 32:1 1 st MB omfattas skadebegreppet i 32 kap. MB av personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. 32 kap. MB innehåller inga särskilda regler om vad en personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada är eller vad en skadelidande kan få ersättning för vid sådana skador. Detta innebär att man i denna fråga får förlita sig på annan skadeståndsrättslig praxis och på vad som normalt gäller enligt skadeståndslagen.²² Huvudregeln på området är att det endast är skador av ekonomisk natur som ersätts. En faktisk, ekonomisk förlust måste föreligga och ersättning utgår för att försätta den skadelidande i samma situation som om skadan aldrig inträffat. Vid personskador finns dock ibland möjlighet att även få ersättning för skador av icke-ekonomisk natur, så kallade ideella skador.

Att på djupet diskutera exakt vad som är en ersättningsgill personskada eller sakskada skulle föra alldeles för långt och faller utanför området för denna uppsats. Här skall endast ges en mycket kortfattad generell beskrivning. För vidare läsning rekommenderas Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt. Till begreppet personskada hör fysiska förändringar av kroppen, funktionsstörningar i kroppens organ, infektioner och förgiftningar. Även vanpyrdande ärr och smärta omfattas av begreppet.²³ Frågan om en skada verkligen skall omfattas av personskadebegreppet uppstår främst då skadan inte innebär fysiska förändringar av den skadelidandes kropp. Om besvären är små och föranleds av obehag av t ex buller eller ljus bör de enligt Hellner ibland

²² Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 47, 49.

²³ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 379.

behandlas som rena förmögenhetsskador.²⁴ Vad en skadelidande kan få ersättning för vid personskada finns uppräknat i 5:1 SkL. Denna uppräkning inkluderar både ekonomiska skador och ideella skador. Till begreppet sakskada hör fysiska skador på fast- och lös egendom. Om ett föremåls funktion förlorats eller blivit starkt begränsad omfattas detta också av sakskadebegreppet.²⁵ Regler om hur en sakskada skall ersättas finns i 5:7 SkL.

I likhet med skadeståndsrätten i övrigt omfattas inte skadebegreppet i 32 kap. MB av tredjemansskador. Detta innebär att den som endast indirekt drabbas av en skada till följd av att någon annan lidit en skada inte har rätt till ersättning.²⁶ För miljöskadeområdets del får detta till följd att bl a intrång i allemansrätten inte kan utgöra grund för skadeståndskrav.²⁷

En ren förmögenhetsskada kan alltså vara ersättningsgill enligt 32 kap. MB. Med ren förmögenhetsskada avses en ekonomisk skada som uppkommit utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Om en förmögenhetsskada uppkommer i samband med en person- eller sakskada skall den behandlas enligt reglerna för sådan skada. Att ren förmögenhetsskada omfattas av skadeståndsansvaret i 32 kap. MB utgör ett undantag från vad som normalt gäller inom den allmänna skadeståndsrätten. Huvudregeln utanför 32 kap. MBs tillämpningsområde är att det krävs att brott förelegat för att ren förmögenhetsskada skall ersättas. Ren förmögenhetsskada kan också i vissa fall ersättas vid t ex myndighetsutövning, i kontraktförhållande och genom viss speciallagstiftning.²⁸ Då ersättningsmöjligheterna för ren förmögenhetsskada är starkt begränsade utanför 32 kap. MBs tillämpningsområde kan det därför i många fall vara av yttersta vikt att om möjligt grunda ett skadeståndskrav på reglerna i 32 kap. MB och inte på skadeståndslagen eller allmänna skadeståndsrättsliga principer.

I vissa situationer kan det vara svårt att avgöra om en skada är att klassa som sakskada, personskada eller ren förmögenhetsskada. Utanför 32 kap. MBs tillämpningsområde kan gränsdragningen vara viktig då reglerna skiljer sig åt för de olika skadetyperna. Om eventuellt skadestånd skall bestämmas med hjälp av 32 kap. MB är det dock inte alltid nödvändigt att en viss skada hänförs till en viss skadetyper eftersom alla tre omfattas av skadebegreppet. I vissa fall kan det dock få betydelse. Ersättning för ren förmögenhetsskada, som inte orsakats genom brott, utgår nämligen endast för skador som är ”av någon betydelse”.²⁹ I vissa fall kan det även vara förmånligt att få en skada klassad som personskada då detta kan ge utrymme för ersättning av viss ideell skada.

Då svårigheten att fastställa vilken typ av skada som uppkommit framförallt får betydelse då frågan rör gränsdragningen mellan ren förmögenhetsskada och ideella skador kommer detta att diskuteras vidare i följande avsnitt.

²⁴ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 340f.

²⁵ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 98, NJA 1996 s 68.

²⁶ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 343.

²⁷ Prop. 1985/86:83 s 39f. För vidare läsning om intrång i allemansrätten se Bengtsson, SvJT 1985 s 425ff.

²⁸ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 68, 71ff.

²⁹ Innebörden av detta rekvirit kommer att behandlas mer ingående i avsnitt 3.5.

För att bättre förstå strukturen i 32 kap. MB är det dock viktigt att redan här uppmärksamma betydelsen av det i kapitlet centrala begreppet ”störning”. Med störning avses den miljöfarliga verkan på omgivningen som kan leda till någon typ av skada.³⁰ Med störning avses alltså en typ av skadeorsak och begreppet omfattas inte av det tidigare berörda skadebegreppet.³¹ I den tidigare gällande miljöskyddslagen användes begreppet ”olägenhet” som beteckning på både skadan och störningen.³² Numera är alltså skadan och störningen två skilda saker. Som exempel kan ges att buller från en väg orsakar minskning av värdet på kringliggande fastigheter. Bullret i detta exempel utgör en störning och skadan består i de minskade fastighetsvärdena. Gränsen mellan störning och skada kan i vissa fall vara flytande och t ex vid estetisk störning inte helt lätt att fastställa. I många fall är det dock inte helt nödvändigt att fastställa exakt var gränsen mellan störning och skada går. Som vi skall se längre fram i uppsatsen kan t ex både typen av störning och skadans art utgöra omständigheter som kan beaktas vid tillämpningen av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten.³³

3.2.2 Ren förmögenhetsskada eller ideell skada?

En ideell skada är en skada som inte är av ekonomisk art. Inom skadeståndsrätten i övrigt gäller att ideella skador endast ersätts i speciella fall. Utom kontraktsförhållande gäller att ideell skada endast ersätts om särskilt stöd i lag finns. Sådant lagstöd finns bl a för sveda och värk i samband med personskada och för vissa former av integritetskränkningar. Dessa regler gäller också vid tillämpningen av 32 kap. MB.³⁴ Vad gäller andra typer av ideella skador var det innan tillkomsten av miljöskadelagen oklart i vilken utsträckning sådana skador kunde ersättas vid miljöskador. Svårigheten då låg bl a i att lagen använde det diffusa begreppet ”olägenhet” som beteckning på en skada.

I betänkandet till miljöskadelagen diskuterades huruvida det strikta ansvaret även borde omfatta skador som inte var av rent ekonomiskt slag. Utredningen påpekade att störningar som skulle omfattas av miljöskadelagen kunde orsaka obehag som kunde vara svåra att exakt värdera i pengar. Som exempel gav man att t ex buller kunde orsaka vantrivsel i form av sömnsvårigheter och svårigheter att koncentrera sig på jobbet. Utredningen framhöll att det visserligen i vissa fall gick att värdera denna skada ekonomiskt eftersom störningarna kunde påverka marknadsvärdet på en fastighet. Man ansåg att detta gick att göra även om störningen var tillfällig. I detta avseende menade man att en fastighetsägare som störts av t ex tillfälligt buller borde kunna jämföras med en hyresgäst som drabbats av liknande störning. Denne kunde vara berättigad till nedsättning av hyra och ibland även skadestånd på grund av hinder eller men i nyttjanderätten och på samma sätt borde en fastighetsägare kunna kräva ersättning. Utredningen ansåg dock att det även för en skadelidande som varken ägde eller hade nyttjanderätt till det område som drabbades av en störning i vissa fall borde vara berättigad till ersättning trots att en sådan skada skulle vara av ideell natur. Man menade att en sådan ersättningsrätt kunde få betydelse också ur preventionssynpunkt. Man påpekade dock att ersättningsrätt ofta skulle komma att begränsas genom

³⁰ Bengtsson, NFT 1/1984 s 21. Detta begrepp behandlas mer ingående i avsnitt 3.3.

³¹ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 35.

³² Prop. 1985/86:83 s 39.

³³ Se vidare s 34ff.

³⁴ Prop. 1985/86:83 s 19.

tillämpningen av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten. Utredningen förespråkade alltså en ”försiktig utvidgning” av området för ersättningsgill skada.³⁵

Departementschefen uttalade dock att det inte fanns någon anledning att utvidga området för ersättningsgill ideell skada. Departementschefen påpekade också att det skulle vara något principiellt nytt att utge skadestånd för sådana skador av ideellt slag som förfulning av naturen. Slutligen framhölls att en olägenhet i form av förfulning av naturen ofta medförde skadeföljder av ekonomisk natur i form av minskade marknadsvärden och sådana kunde vara ersättningsgilla om övriga krav var uppfyllda.³⁶ Om en ideell skada skall bedömas enligt 32 kap. MB skall den alltså inte ersättas om den inte är ersättningsgill enligt skadeståndslagen eller annan speciallagstiftning. Det är dock osäkert om Departementschefen ansåg att en fastighetsägare kan jämföras med en nyttjanderättsinnehavare vid fastställandet av en ekonomisk skada eller om ideell skada endast uppstår i det exemplet när den drabbade varken har äganderätt eller nyttjanderätt till det drabbade området.

Michelson har diskuterat en särskild form av ersättningsgill ekonomisk skada som ligger på gränsen till vad som skulle kunna utgöra en ideell skada. Michelson argumenterar för att det utöver ersättning för faktiska utlägg och minskade marknadsvärden även borde finnas möjlighet att få ersättning för att en fastighet, som drabbats av en störning, haft ett nedsatt värde i ägarens hand under den tid som en störning pågått. Michelson kallar denna typ av skada för minskat bruksvärde. Som stöd för att minskat bruksvärde är en ersättningsgill skada redogör Michelson för två hovrättsfall. I ett hovrättsmål från 1985³⁷ utgavs, enligt Michelson, ersättning för nedsatt bruksvärde till följd av störningar i form av cementdamm och buller och i ett annat hovrättsmål från 1986 (Sakabmålet)³⁸ utgavs ersättning för minskat bruksvärde och minskat marknadsvärde till följd av beaktansvärd risk för farliga utsläpp i händelse av brand i en anläggning för miljöfarligt avfall. I Sakabmålet ansåg hovrätten att olägenheten hade medfört att fastighetsägaren hade haft en sämre bostad på sin fastighet än vad han skulle haft om olägenheten inte existerat och att detta nedsatta bruksvärde skulle ersättas. Enligt Michelson finns det flera sätt att beräkna en skada i form av minskat bruksvärde. Bl a menar Michelson att man skulle kunna ta hjälp av hyresnivåerna i området och på så sätt fastställa skillnaden i hyresnivå mellan en drabbad och icke-drabbad fastighet. Michelson för också resonemang om hur ersättningen skulle kunna bedömas med hjälp av avkastning på bundet kapital. Det faller dock utanför uppsatsen område att gå djupare in på denna del av Michelsons resonemang. Michelson anser dessutom att ersättning för minskat bruksvärde kan utgå oberoende om störningen är övergående eller permanent.³⁹ Det är viktigt att påpeka att Michelson inte försöker argumentera för att en ideell skada skall ersättas. Michelson torde istället mena att ersättning för minskat bruksvärde är ersättning för en förmögenhetsskada.

Hellner/Johansson diskuterar också vad som ska utgöra ersättningsgill skada. Hellner/Johansson anser, i likhet med Michelson, att ersättning för minskat

³⁵ SOU 1983:7 s 155f.

³⁶ Prop. 1985/86:83 s 20f.

³⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom fastställd 11 januari 1985, DT 2006. (Rättsfall efter Michelson, SvJT 1986 s 722).

³⁸ Lantmäteriets rättsfallsregister V86:20.

³⁹ Michelson, SvJT 1986 s 721ff.

bruksvärde torde kunna utgå. Hellner/Johansson anser att sådana personliga besvär som vid större intensitet skulle vara att klassa som personskada skulle kunna klassas som ren förmögenhetsskada om den varit av mindre intensitet ”därför att den påverkar den skadelidandes ekonomiska situation”.⁴⁰ Vilken typ av störning detta skulle kunna vara framgår inte av Hellner/Johanssons diskussion, men man skulle kanske kunna anta att vad de menar är att en störning i form av t ex intensivt buller skulle kunna orsaka personskada. Att i så fall en mindre intensiv bullerstörning med automatik skulle klassas som ren förmögenhetsskada därför att den påverkar den skadelidandes ekonomiska situation är enligt min åsikt lite väl drastiskt. Naturligtvis måste man ta hänsyn till omständigheterna i ett enskilt fall.

Enligt Hellner/Johansson bör det vidare utgå ersättning i ett sådant fall även om fastighetens marknadsvärde inte påverkats eller ägaren lagt ut pengar på att förändra fastigheten. Hellner/Johansson menar att det ofta inte är möjligt för den enskilde att vidta åtgärder för att eliminera obehagen och denna omständighet skall inte hindra den enskilde från att få skadestånd för obehagen. Enligt Hellner/Johansson skulle en sådan skada kunna kallas ”minskat bruksvärde”. De anser vidare att om detta inte skulle vara en ersättningsgill skada detta skulle innebära en försämring i förhållande till vad som tidigare gällt och detta kan inte enligt Hellner/Johansson vara avsikten. Som stöd för att detta tidigare gällt åberopar Hellner/Johansson tre äldre rättsfall (NJA 1947 s 57, 1963 s 162, 1975 s 155). I NJA 1963 s 163 utdömdes ersättning till kringboende till ett reningsverk. Verket hade vid ett flertal tillfällen avgivit stark, kväljande lukt och med detta som grund utdömdes ersättning för det obehag som lukten orsakat de kringboende. Domskälens tyder på att ersättning utgick för minskat bruksvärde även om det inte framgår exakt hur man beräknade ersättningen. Varför Hellner/Johansson åberopar NJA 1975 s 155 (Solnafallet) till stöd för att minskat bruksvärde är en ersättningsgill skada är dock enligt min mening oklart. Som skall diskuteras på s. 38 och s. 45 rörde fallet ersättning för sättningssskador på villor till följd av skakning från ökad trafik. I detta fallet utdömdes ersättning för dessa sättningssskador. Enligt min mening är dessa sättningssskador att klassa som sakskador och hur Hellner/Johansson kan komma fram till att detta rättsfall stöder att ersättning för minskat bruksvärde är en ersättningsgill skada är enligt min mening oförståligt.

Hellner/Johansson diskuterar även gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada. Enligt Hellner/Johansson är det oklart om buller från en väg som medför ett minskat fastighetsvärde eller som endast medför att en lägre hyra kan erhållas skall klassas som sakskada eller ren förmögenhetsskada. De anser dock att en sådan skada skall ersättas oavsett vilken rubricering som ges skadan.⁴¹ Något vidare resonemang förs inte varför jag överhuvudtaget inte förstår hur Hellner/Johansson når slutsatsen att en sådan skada skulle kunna klassas som sakskada. Det bör dessutom påpekas att rubriceringen kan få betydelse då regeln om bagatellskada endast tillämpas på rena förmögenhetsskador.

Även Bengtsson argumenterar för att ersättning för förlorat bruksvärde skulle kunna ersättas. Han anser att ett lämpligt tillvägagångssätt, då fråga är om irritation genom buller, lukt och liknande, är att undersöka hur en störning skulle kunna ha tänkas påverkat hyran för en nyttjanderättshavare som nyttjar fastigheten på samma sätt som

⁴⁰ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 340.

⁴¹ Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 340f.

den drabbade fastighetsägaren. Ledning för hur bruksvärdet har påverkats kan då fås och detta kan användas som underlag för ersättning. Bengtsson anser att man kanske t o m på detta sätt kan utdöma ersättning för förfölning av miljön. Man kan i ett sådant fall fråga sig om ägaren till en sommarstuga skulle kunna hyra ut sin stuga till samma pris trots den förfulade utsikten. Bengtsson anser att så länge en skada är av ekonomisk natur hindrar inte uttalanden i propositionen att ersättning utges enligt nu gällande rätt.⁴²

I NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet) hade fastighetsägarna, utöver ersättning för minskade fastighetsvärden, även yrkat ersättning för bruksvärdesminskning. I frågan om eventuell ersättning för bruksvärdesminskning ansåg HD inte att klaganden visat fog för sina yrkanden. HD ställningstagande är intressant då det tyder på att utrymme finns för att utge ersättning för minskat bruksvärde om en kärande uppfyller sin bevisbörda.

I NJA 2000 s 737 (Arlandabanan), som också rörde ersättning för minskat boendevärde, hade Banverket fått tillstånd av regeringen att exproprierade mark med äganderätt och nyttjanderätt för byggandet av Arlandabanan. Frågan i Hovrätten och HD var om de drabbade fastighetsägarna, utöver intrångsersättning för den exproprierade marken, även kunde få ersättning för minskat boendevärde. Fastighetsägarna hade i Hovrätten gjort gällande att Banverkets arbete med arlandabanan hade medfört att de inte kunnat nyttja sina fastigheter för normalt villaboende under byggtiden. Man menade att värdet av boendet väsentligt hade försämrats genom påverkan från byggandet. Den ekonomiska skadan ansåg fastighetsägarna bestå i att en fastighetsägare har en viss kostnad för sitt boende i form av t ex skatter, försäkringar, förbrukningsavgifter och räntekostnader och att dessa kostnader ger fastighetsägarna viss boendekvalitet. Man ansåg vidare att boendekvaliteten hade minskat under byggperioden trots att man haft samma kostnader för sitt boende. Man framhöll också att man utan ekonomisk kompensation hade varit tvungna att utföra extra städning och tvättning av fönster på grund av damm från bygget och att man inte tillhörde den kategorin som kunnat anlita städhjälp eller ta in på hotell och därför inte kunde uppvisa kvitton på utlägg. Fastighetsägarna menade också att fastigheterna hade haft ett sänkt marknadsvärde under byggtiden. Banverket invände att de skador som fastighetsägarna krävde ersättning för var ideella skador och därför inte skulle ersättas. Hovrätten redogjorde för gällande rätt på området och ansåg att man med stöd av miljöskadelagen kunde få ersättning för ren förmögenhetsskada men inte ideell skada. Enligt Hovrätten innebar detta dock inte att den skadelidande var tvungen att uppvisa en faktisk kostnad utan det räckte att dennes förmögenhetsställning försämrats till följd av den störande verksamheten. Hovrätten sammanfattade rättsläget som att minskat bruksvärde var en ersättningsgill ekonomisk skada som omfattades av rätten till skadestånd enligt miljöskadelagen. Hovrätten ansåg det vidare styrkt att buller, damm och byggtrafik hade orsakat att fastighetsägarna endast i begränsad omfattning kunnat nyttja sina uteplatser, att de haft merarbete med tvätt och städning och att de haft svårighet att sova i sina sovrum. Detta innebar att fastighetsägarna inte haft samma nytta av sina fastigheter som de skulle haft om byggandet inte hade pågått och ett ersättningsgillt minskat boendevärde hade därför uppstått. Då ingen närmare utredning presenterats utdömde Hovrätten ett ”skäligt” skadestånd.

⁴² Bengtsson, , Miljöskadelagen och oskrivna skadeståndsgrundsatser i 14 Uppsatser s 130ff.

Banverket överklagade till HD. HD fastslog först att intrångsersättningen som fastighetsägarna hade fått inte innefattade ersättning för minskat boendevärde och därför inte hindrade att ersättning för detta utdömdes. HD fann det sedan i målet utrett att fastighetsägarna störts av buller, damm och byggtrafik och att de endast i begränsad omfattning kunnat använda sina uteplatser. Till följd av nattarbeten hade fastighetsägarna dessutom inte kunnat åtnjuta en ostörd nattsömn i sina sovrum. Detta sammantaget innebar, enligt HD, att fastigheterna ”inte kunnat användas fullt ut”. HD ansåg dessutom att byggdamm hade medfört att fastighetsägarna behövt utföra mer tvätt och städning. Enligt HD utgjorde inskränkningarna i fastighetsägarnas boendemöjligheter och värdet av fastighetsägarnas egna arbete följdskador av ekonomisk natur och fastighetsägarna var därför berättigade till ersättning.

Genom utgången i Arlandafallet står det klart att minskat bruksvärde kan vara en ersättningsgill skada om den kan uppskattas ekonomiskt. Något utrymme för att ersätta en skada som inte kan uppskattas ekonomiskt torde inte finnas. Hur ett minskat bruksvärde skall beräknas är dock fortfarande oklart.

Enligt Bengtsson stämmer utgången i Arlandafallet med vad som gäller på hyresrättens område. Eftersom en hyresgäst i motsvarande situation skulle vara berättigad till nedsättning i hyran på grund av hinder och men i nyttjanderätten är det enligt Bengtsson naturligt att man anser en ägare i samma situation ha lidit ett men som kan uppskattas ekonomiskt.⁴³

Det har diskuterats i vad mån det finns skäl att utvidga området för skador av rent ideellt slag och som alltså inte går att uppskatta i ekonomiska termer. Bengtsson har bl a påpekat att det numera kan finnas skäl att medge ersättning för minskad trevnad och liknande även i sådana situationer där ekonomisk skada inte direkt kunnat påvisas. Som stöd för detta anger Bengtsson att svensk rätt idag erkänner ersättning för förlorad fritid och förlorad semester. Bengtsson, som förespråkar en uppdelning av miljölågstiftningen mellan störningar som kan klassas som typiska miljöstörningar och störningar som är mer av ett grannelagsrättsligt problem, menar dock att en lågstiftning som är inriktad på mera väsentliga miljösynpunkter kanske inte borde omfatta trevnadsvärden och andra mindre betydelsefulla värden.⁴⁴

I NJA 1995 s 249 (Järven) var fråga om skadestånd för skada som gränsade till ideell skada. Målet rörde inte skadestånd för miljöskador men skulle kunna få betydelse även för denna typ av skadestånd då fråga var om viss skada var att anse som ideell. I målet dömdes en person för grov olovlig jakt och grov olaga jakt av två järvar. Frågan i HD var om staten hade rätt till skadestånd för de två avlidna fridlysta järvarna. Jägaren gjorde i HD gällande att jakträttsinnehavaren inte drabbats av någon minskning av jakträttens värde genom jakten på järven, då det måste styrkas att en reell ekonomisk förlust tillfogats jakträttsinnehavaren. Han menade vidare att det naturvårdsvärde som staten yrkat ersättning för, inte var av ekonomisk natur utan en ideell skada i form av att inte kunna se järven i naturen. Jägaren framhöll vidare att ersättning för ideell skada krävde stöd av lag och hävdade att lagstöd för ersättning för förlust av naturvårdsvärde på grund av olovlig jakt saknades. Jägaren ansåg vidare att

⁴³ Bengtsson, SvJT 2002 s 35f.

⁴⁴ Bengtsson, SvJT 1993 s 386.

skadan var att anse som icke ersättningsgill tredjemansskada då det drabbade envar som skulle vistas inom markområdet. Staten gjorde å sin sida gällande att Sverige hade anslutit sig till flera internationella konventioner som innebar att man förbundit sig att bevara hotade djurarter. Staten hävdade vidare att man hade betalat ut stora belopp för att ersätta ägare till tamdjur som skadats av bl a järv och man hade också haft kostnader i form av inventering av järvstammen och för bevakning och tillsyn. Staten påstod att dessa kostnader, som staten hade varit beredd att åta sig för att bevara en järv måste anses vara ett uttryck för järvens naturvårdsvärde för staten.

HD konstaterade att staten på offentlighetsrättslig grund hade att skydda och bevara järvstammen. Man menade att skadan låg på gränsen mellan ekonomisk skada och ideell skada. Man konstaterade vidare att genom att järven var fridlyst måste den anses sakna ekonomiskt värde. Å andra sidan påpekade man att staten haft stora kostnader för att bevara järven och att dessa kostnader hade blivit onyttiga genom att två järvar dödats och artens fortplantningsmöjligheter hade försämrats. Enligt HD skulle därför ersättning utgå för de dödade järvarnas avelsvärde. Skadestånd skulle bestämmas genom en skälighetsuppskattning med statens kostnader för den fridlysta djurartens bevarande som utgångspunkt.

Enligt Kleineman innebär Järvenfallet att HD kan ha infört en ekologisk skadeståndsrätt. Enligt Kleineman skulle ett sådant synsätt innebära att man godtar att vissa naturvärden inte kan överföras i ekonomiska termer. Han anser vidare att ett värnande om naturvårdsintressen inte skall behöva göras genom att man går via en bedömning av om naturvårdsinsatser gjorts. HD hade i domen gjort detta genom att man la vikt vid att staten haft stora kostnader som ansåg ha blivit onyttiga. En fråga som man också måste ställa sig enligt Kleineman är om inte staten borde ha rätt till ersättning även vid sådana tillfällen då staten inte haft några kostnader för bevarandet av ett fridlyst djur. Enligt Kleineman skulle ett rimligt tillvägagångssätt vid bestämmandet av ett skadestånd då dödandet av ett fridlyst djur ägt rum innefatta att man sammanvägde alla förhållanden knutna till dådet. Värdet av kostnader som blivit onyttiga kunde då ingå som en av flera bedömningsgrunder. Andra omständigheter kunde bl a innefatta om gärningsmannen visat särskild grymhet eller hänsynslöshet. Ersättningens storlek borde därför kunna ses som ett slags punitiv damages (straffskadestånd). Även om domen inte innebär ett införande av en ekologisk skadeståndsrätt anser Kleineman att HD öppnat dörren för en skadeståndsrätt som mer aktivt skulle kunna bidra till att naturintressen bevaras.⁴⁵

Enligt min mening är det svårt att tolka Järvenfallet att innebära att viss ideell skada kan vara ersättningsgill. Visserligen konstaterar HD att järven saknar ekonomiskt värde, men samtidigt utdömer man ett skadestånd som grundar sig på att faktiska kostnader blivit onyttiga. Det rör sig alltså enligt min mening om en förmögenhetsskada då den grundar sig på ekonomiska kostnader. Enligt min mening torde fallet möjligen innebära att HD är berett att tänja på gränsen mellan ekonomisk skada och ideell skada, men att man fortfarande måste räkna med att visa att en skada på något sätt går att uppskatta ekonomiskt för att falla innanför gränsen för skadebegreppet i 32 kap. MB och därigenom kunna utgöra ersättningsgill skada.

⁴⁵ Kleineman, JT 1995-96 s 101ff.

3.3 Störningar enligt 32 kap. MB

32:3 1st MB

Skadestånd enligt detta kapitel betalas för skador genom

1. förorening av vattenområden,
2. förorening av grundvatten,
3. ändring av grundvattennivån,
4. luftförorening,
5. markförorening,
6. buller,
7. skakning, eller
8. annan liknande störning.

32:3 1 st MB listar olika störningar som kan ge upphov till skadeståndsskyldighet. Detta är viktigt eftersom en skada som har uppstått till följd av en störning som inte omfattas av definitionen i denna bestämmelse faller utanför det strikta ansvaret i 32 kap. MB och eventuell ersättningsskyldighet får istället bestämmas med hjälp av skadeståndslagen eller annan skadeståndsrättslig lagstiftning. Notera dock att 32:4 MB och 32:5 MB också ger viss möjlighet till skadestånd för skador till följd av sprängsten eller andra lössprängda föremål och skador som orsakats av grävning men inte beror på störning som finns uppräknad i 32:3 MB. Med störning avses den miljöfarliga verkan på omgivningen som kan leda till någon typ av skada.⁴⁶ Enligt propositionen var skälet till att vissa störningstyper skulle vara direkt listade i lagen att dessa störningstyper var mer frekventa än andra.⁴⁷ I praktiken torde det inte föreligga något större problem med att fastställa huruvida en viss skadeorsak är att hänföra till begreppet ”störning”. Jag har ändå valt att här beskriva dess närmare innebörd för att därigenom poängtera att för att ett eventuellt skadeståndsanspråk skall kunna grundas på 32 kap. MB måste en skada ha uppstått till följd av en störning i MBs betydelse.

Vid en genomgång av störningarna i 32:3 MB och de ytterligare möjligheterna till skadestånd i 32:4 och 32:5 MB kan man urskilja att det strikta ansvaret beträffande miljöskador kan vara grundat både på doktrinen om strikt ansvar i grannförhållande och strikt ansvar vid farlig verksamhet. Skador på grund av luftföroreningar och buller är exempel på skador som typiskt sett kan uppstå i grannförhållande och skador på grund av t ex sprängning kan lätt hänföras till området för farlig verksamhet.⁴⁸

De tre första punkterna i 32:3 MB rör vattenstörningar av olika slag. Punkt 1 föreskriver skadeståndsskyldighet för skador genom förorening av vattenområden. Med vattenområden avses vattendrag, sjöar, öppet hav, havsvikar, öppna diken, kärr och myrmarker. Föroreningen kan bestå av utsläpp av avloppsvatten eller fasta ämnen. Även användning av mark på ett sätt som orsakar förorening av vattenområde t ex avfallstippning eller spridning av bekämpningsmedel över åkerjord omfattas av punkten. Såsom förorening är även att betrakta utsläpp av ofarliga partiklar om dessa medför grumling eller uppslamning i vatten.⁴⁹ Punkt 2 rör förorening av grundvattnet. Denna typ av förorening förekommer t ex i samband med utfällning från avfallstippar.

⁴⁶ Bengtsson, NFT 1/1984 s 21.

⁴⁷ Prop. 1985/86:83 s 20.

⁴⁸ Bengtsson, NFT 1/1984 s 19.

⁴⁹ Prop. 1985/86:83 s 43f.

Vanligt är att förorening av detta slag uppkommer tillsammans med förorening av ytvatten eller av mark. Spridning av bekämpningsmedel kan ju t ex förorena både mark- och grundvatten.⁵⁰ Genom att direkt i lagtexten ta upp förorening av grundvatten som en störning som kan ge upphov till ersättning klargjorde lagstiftaren att strikt skadeståndsansvar var tillämpligt på denna störningstyp. Rättsläget innan miljöskadelagens tillkomst var på detta området oklart.⁵¹ Enligt punkt 3 kan ändring av grundvattennivån medföra skadeståndsskyldighet. De skador som kan uppkomma genom denna störning är t ex sättningar och liknande skador på byggnader till följd av sänkt grundvattennivå. Till följd av en höjning av nivån kan bl a vattenskadorna på mark och byggnader uppkomma. I propositionen påpekas att rena översvämningar till följd av nederbörd faller utanför bestämmelsen.⁵² Det torde väl ofta vara svårt att finna en skadeståndsskyldig vid ett sådant tillfälle, eller?

Om skador orsakats av verksamhet som bedrivs i enlighet med tillstånd till vattenverksamhet omfattas dock inte skadorna av skadeståndsskyldighet enligt dessa tre punkter. Anledningen är att åtgärderna och dess följder då som regel bedömts i samband med tillståndsprövningen av vattenföretaget.⁵³ Förutsättningen för att dessa punkter inte skall bli tillämpliga är dock att verksamheten bedrivs i enlighet med tillståndet. Både verksamhet som bedrivs helt utan tillstånd och sådan som går utanför ett tillstånd omfattas av 32 kap. MB. Det bör dock påpekas att även om skadeståndsskyldighet är undantagen från 32 kap. MB, ersättning kan komma att utgå med stöd av 31 kap. MB eller allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Miljööverdomstolen, Svea Hovrätt, hade i ett mål från 2002 att ta ställning till huruvida en sänkning av grundvattennivån kunde ge upphov till ersättning för sättningar på en fastighet. Domstolen hänvisade till miljöskadelagen 3 § första stycket tredje punkten (nuvarande 32:3 1st 3p MB) och uttalade att en ändring av grundvattennivån kunde ge upphov till skadestånd. I detta fall var tvistefrågan dock vad som hade orsakat sänkningen av grundvattennivån. Domstolen fann i denna del att käranden inte hade uppfyllt sitt krav på bevisning och inte förmått visa att svarandens handlande, sprängningsarbeten, hade orsakat grundvattensänkningen.⁵⁴

Enligt punkterna 4 och 5 föreligger skadeståndsskyldighet för skador till följd av luftförorening och markförorening. Begreppet "luftförorening" innefattar "i princip varje olämplig förändring av luftens innehåll"⁵⁵. Det kan röra sig om inblandning i luften av partiklar och gaser. Även helt ofarliga men besvärande störningar såsom dålig lukt från svinstall och reningsverk kan klassas som luftförorening enligt motiven.⁵⁶ Till kategorin luftförorening borde också enligt min mening damm kunna räknas. Det bör dock påpekas att i motiven nämns att punkt 8 "annan liknande störning" kan tillämpas på skador genom damm.⁵⁷ Som exempel på markförorening nämner motiven läckage av olja eller gift som skadar intilliggande åkermark.⁵⁸

⁵⁰ Prop. 1985/86:83 s 44, Eriksson, Rätten till ersättning vid miljöskador, s 37f.

⁵¹ Prop. 1985/86:83 s 44, SOU 1983:7 s 249.

⁵² Prop. 1985/86:83 s 44.

⁵³ Prop. 1985/86:83 s 21.

⁵⁴ Svea Hovrätt, Miljööverdomstolen, Mål nr M 2569-00, Dom meddelad 2002-07-05.

⁵⁵ Prop. 1985/86:83 s 44.

⁵⁶ Prop. 1985/86:83 s 44.

⁵⁷ Prop. 1985/86:83 s 44.

⁵⁸ Prop. 1985/86:83 s 44.

I ett rättsfall från tiden före miljöskyddslagen (NJA 1963 s 162) ansågs skadeståndsskyldighet föreligga då fastigheter utsatts för stark och kväljande lukt från ett näraliggande reningsverk.

I NJA 2000 s 737 (Arlandabanan) ansågs fastighetsägare som störts av damm ha rätt till skadestånd.

Punkt 6 anger buller som en grund för skadestånd. Med buller avses enligt motiven ”allt olämpligt icke önskat ljud”.⁵⁹ Människor kan normalt höra toner inom frekvensområdet 20 Hz- 20000 Hz. Toner med en frekvens över 20 kHz kallas ultraljud och används bl a vid ekolodning och inom läkarvården. Toner med en frekvens understigande cirka 15 Hz kallas infraljud. Detta ljud kan åstadkomma ett allmänt obehag eller upplevas som sövande. Infraljud kan även genom resonans få förödande inverkan på t ex byggnader.⁶⁰ Begreppet buller anses innefatta både ultraljud och infraljud.⁶¹

Buller och byggtrafik har i NJA 2000 s 737 (Arlandabanan) ansetts ge rätt till skadestånd. I NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) ansågs också buller kunna utgöra grund för skadestånd. Detta mål bedömdes visserligen enligt expropriationslagen, men HD uttalade klart att eftersom de i fallet relevanta bestämmelserna i expropriationslagen hade uformats efter förebild av bestämmelserna i 30 § miljöskyddslagen, även förarbetena till miljöskyddslagen skulle beaktas. I NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet) ansågs också buller utgöra en sådan störning som kunde ge rätt till skadestånd.

Buller till följd av flygtrafik har varit uppe till bedömning i miljööverdomstolen. Bullret ansågs visserligen utgöra en störning i miljöskadelagens mening men skadeståndsskyldighet ansågs inte föreligga med hänvisning till ortsvanlighetsrekvisitet.⁶²

Punkt 7 omfattar skador som orsakats genom skakning. Skador genom skakning kan uppkomma t ex vid sprängningsarbeten, pålning eller spontning. Det bör påpekas att sprängningsarbeten också kan medföra skador som skall bedömas enligt andra punkter och paragrafer i 32 kap. MB. Detta gäller bl a då sprängning medför buller och damm. Vid ett sådant tillfälle tillämpas punkt 6 beträffande bullret och punkt 8 tillämpas enligt propositionen vid skador genom damm. Skador genom damm borde enligt min mening även kunna hänföras till luftföroreningar. Någon skillnad i sak torde dock inte bli aktuell oavsett vilken punkt man väljer att grunda sin talan på. För skador genom sprängning kan även 32:4 MB bli aktuell om skadorna orsakas genom kringflygande sprängsten. Skador genom skakning kan också orsakas av tung och intensiv trafik på en väg. Skador som då kan tänkas uppkomma kan bl a bestå i sprickbildningar och sättningar i byggnader.⁶³

I NJA 1992 s 896 (Fasadputsens) ansågs skadeståndsskyldighet föreligga då övervägande sannolikhet talade för att sprickbildning på en byggnad utlösts av

⁵⁹ Prop. 1985/86:83 s 44.

⁶⁰ Eriksson, Rätten till ersättning vid miljöskador, s 40.

⁶¹ Prop. 1985/86:83 s 44.

⁶² Miljööverdomstolen, Svea Hovrätt, Mål nr M 497-02, dom meddelad 2004-03-12. Detta rättsfall behandlas även på sidorna 31, 38.

⁶³ Prop. 1985/86:83 s 44f, Eriksson, Rätten till ersättning vid miljöskador, s 40.

vibrationer till följd av sprängningsarbete. I ett annat rättsfall (NJA 1975 s 155 Solnafallet) ansåg HD att sättningskadorna som hade orsakats av skakningar från biltrafik kunde ge upphov till skadestånd. Skakningarna var att klassa som störning i dåvarande miljöskyddslagens mening.

I punkt 8 avslutas uppräkningsdelen av skadeståndsgrundande störningar med det allmänna uttrycket ”annan liknande störning”. Enligt propositionen skall störningar såsom spridning av bakterier, virus och olika smittämnen som kan ge ekologiska återverkningar, obehag av insekter, fåglar och djur, gnistor, hetta, köld och starkt ljussken räknas till kategorin ”annan liknande störning”. Till denna kategori skall också estetiska och psykiska störningar räknas. Som exempel på en estetisk störning nämner propositionen förfullning av landskapsbilden och som exempel på en psykisk störning nämns den oro som människor som bor intill en sprängämnesfabrik kan känna.⁶⁴ Skadeståndsskyldighet enligt punkt 8 skulle också enligt betänkandet kunna utgå för så kallade invasionsskador. Ett exempel på detta är när människor från ett turisthotell sprider sig över kringliggande marker och där vållar förslitning eller obehag. Enligt betänkandet skulle dock skadeståndsskyldigheten omfatta endast skador som utgör en typisk och förutsebar följd av fastigheternas användning. Anledningen till denna begränsning är att störningen, enligt betänkandet, annars knappast kan likställas med störningarna i punkterna 1-7.⁶⁵

Begreppet ”annan liknande störning” kan vara svårtolkat och vägledning får hämtas ur de i propositionen uppräknade exemplen och rättspraxis på området. Även rättspraxis före tillkomsten av miljöskadelagen får anses vägledande då det i propositionen särskilt poängteras att ”det saknas anledning att nu inskränka området för störningar som skall ge rätt till ersättning”.⁶⁶ Betänkandet föreslog att uppräkningsdelen av störningar skulle avslutas med det generella uttrycket ”andra sådana störningar”.⁶⁷ Varför detta kom att ändras till ”annan liknande störning” framgår ej av propositionen, men det kan påpekas att t ex Svea Hovrätt i sitt remissyttrande ansåg att ordet ”sådana” kunde komma att begränsa tillämpningen av lagen då psykiska och estetiska immissioner var av en helt annan karaktär än de uppräknade störningarna i punkterna 1-7. Svea Hovrätt föreslog istället att orden ”likartade” eller ”jämförbara” skulle användas i kombination med något exempel av vad som avsågs med detta.⁶⁸

I NJA 1999 s 385 (Dalarömålet) gav HD utrymme för att avgaser och strålkastarljus kunde klassas som störningar i lagens mening. I detta fall ansågs det dock inte bevisat att sådana störningar förekommit. I samma mål ansåg dock HD att skadestånd skulle utgå för störningar i form av buller och estetisk inverkan på landskapsbilden. I Dalarömålet hade en väg byggts i en miljö som HD beskrev som ha ”tämligen speciell karaktär”. Dock ansåg man att området omedelbart före vägbygget knappast kunde beskrivas som en ”ostörd idyll”. Detta mål kommer att analyseras mer ingående i avsnitt 3.6.4.3.

Psykiska och estetiska störningar var uppe för bedömning i NJA 1988 s 376 (Torslandamålet). Detta fall bedömdes visserligen enligt ledningsrättslagen, men torde

⁶⁴ Prop. 1985/86:83 s 45.

⁶⁵ SOU 1983:7 s 251.

⁶⁶ Prop. 1985/86:83 s 21.

⁶⁷ SOU 1983:7 s 250.

⁶⁸ Prop. 1985/86:83 s 98.

ha betydelse också för tillämpningen av 32 kap. MB.⁶⁹ HD gav i fallet tydligt uttryck för att psykiska och estetiska störningar kunde berättiga till skadestånd. Fallet rörde en kraftledning som dragits fram genom ett område på södra Hisingen i Göteborg. I fallet ansåg HD att de psykiska störningarna i form av oro för påverkan av ledningens elektriska och magnetiska fält och de estetiska störningarna från en förfulad omgivning ”otvivelaktigt [kunde] upplevas som besvärande”. Fastigheten, som drabbats av de psykiska och estetiska störningarna, beskrevs av HD ha ett ”hittills tämligen skyddat läge men likväl belägen i nära anslutning till miljöstörande industri av betydande omfattning”.

Psykisk störning har också i hovrättsfall bedömts utgöra grund för ersättningskrav enligt då gällande miljöskyddslag. I ett fall ansågs en beaktansvärd risk föreligga för farliga utsläpp i händelse av brand inom en anläggning för behandling, deponering och lagring av miljöfarligt avfall. Ersättningsskyldigheten bedömdes av Hovrätten mot bakgrund av det obehag och den minskade trevnad som denna risk orsakat.⁷⁰

I praxis har avspärrningsanordningar som försvårat tillträde till en affärslokal bedömts vara en ”annan liknande störning”. I NJA 1996 s 634 (Alvestafallet) hade en kommun i egenskap av fastighetsägare låtit bedriva gatuarbeten. Ett bolag som bedrev kiosk- och gatuköksverksamhet stämde kommunen och menade att avspärrningarna i samband med gatuarbetet i princip isolerat kiosken och därmed begränsat framkomligheten för kioskens kunder. Bolaget gjorde gällande att avspärrningarna orsakat kiosken ren förmögenhetsskada i form av inkomstbortfall och att kommunen därför skulle förpliktigas att betala skadestånd enligt 1, 3, 6 §§ miljöskadelagen. Man menade att avspärrningarna utgjorde en sådan ”annan liknande störning” som omfattades av stadgandet i 3§ 8p miljöskadelagen. Kommunen bestred käromålet och menade att avspärrningarna inte utgjorde ”annan liknande störning”. I andra hand anförde kommunen att gatuarbetena var av sådan art att de fick tålas. Man menade dessutom att det påstådda inkomstbortfallet inte orsakats av avspärrningar utan av en minskad resandeström och tillkomsten av konkurrerande verksamhet.

Efter att ha räknat upp de exempel från propositionen på vad som kunde utgöra annan liknande störning (spridning av bakterier, obehag av insekter, hetta och köld) fann Tingsrätten att den åberopade störningen, avspärrningsanordningarna, inte var en sådan ”annan liknande störning”. Hovrätten gjorde en annan bedömning. Domstolen konstaterade först att uttrycket ”annan liknande störning” enligt motiveringen till lagen innefattade ”ett brett spektrum av störningar”. Man konstaterade sedan att försvårat tillträde till affärslokal inte fanns omnämnt i propositionen men poängterade samtidigt att de exempel som fanns angivna i propositionen var just bara exempel och inte en uttömmande uppräkningslista. Man konstaterade också att ett av syftena med miljöskadelagen var att förbättra de skadelidandes möjligheter att få ersättning för miljöskador. Efter att konstaterat detta redogjorde man för några äldre rättsfall (NJA 1936 s 552, 1940 s 508 och 1943 s 461) som av vissa ansetts ge rätt till ersättning vid försvårat tillträde till en rörelse på expropriationsrättslig grund. Hovrätten hänvisade också till ett oemotsagt uttalande av Lagrådet i samband med tillkomsten av miljöskyddslagen som med anledning av de äldre rättsfallen uttalat att det knappast kunde anföras något skäl till varför skador av denna typ i fortsättning inte borde

⁶⁹ Bengtsson, SvJT 1990 s 57, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 339.

⁷⁰ Lantmäteriet rättsfallsregister V86:20.

bedömas som immissionsskador. Hovrätten fann med anledning av detta övervägande skäl för att det försvårade tillträdet till kiosken var en sådan störning som skulle ha omfattats av den tidigare gällande miljöskyddslagen. Då miljöskadelagens syfte inte varit att försvåra för den skadelidande att få ersättning ansåg Hovrätten att störningen var att anse som en störning enligt 3§ p 8. Högsta domstolen fastställde senare Hovrättens dom. Värt att notera är att domen inte ger något besked om den påstått skadelidande i detta fall verkligen skulle tillerkännas skadestånd. Den av HD fastställda domen tog nämligen inte ställning till om den påstådda skada orsakats av den angivna störningen eller annars uppfyllde de övriga kraven för bl a orts – och allmänvanlighet som miljöskadelagen föreskriver. Dessa frågor hade inte prövats av Tingsrätten och skulle därför återförvisas dit.

Lagens uppställning med ett antal uppräknade störningar som ger upphov till skadestånd och en avslutande uppsamlingspunkt med uttrycket ”annan *liknande* störning” torde ge vid handen att en störning för att omfattas av denna punkt på något sätt skall likna de tidigare uppräknade störningarna. Detta resonemang motsägs dock enligt min mening av domen i NJA 1996 s 634 (Alvestafallet). I stället hänvisas i domen till förarbetenas exempel på störningar som omfattas av punkten och utläser ur detta att vad lagstiftaren menat är att ett ”brett spektrum av störningar” skall rymmas under punkten. Enligt min mening torde den av HD fastställda domen innebära att alltför stor vikt inte skall läggas vid att störningen skall vara *liknande* de tidigare i paragrafen nämnda störningarna trots att detta är den faktiska ordalydelsen av bestämmelsen.

Trots att HDs dom i NJA 1996 s 634 (Alvestafallet) har kritiserats av bl a Hellner⁷¹ torde man enligt min mening kunna konstatera att Alvestafallet öppnar upp för en oerhört bred tolkning av uttrycket ”annan liknande störning”.

Enligt de bestämmelser som gällde före tillkomsten av miljöskadelagen förelåg inte skadeståndsskyldighet för skador till följd av *tillfälliga* luftföroreningar, buller, skakningar, ljus eller annat sådant. Detta stämde väl överens med den klassiska uppfattningen av immissionsbegreppet.⁷² En annan förklaring till att dessa störningar, i de fall de ansågs tillfälliga, undantogs är att den dåvarande miljöskyddslagen i stora delar reglerade tillstånd och kontroll av miljöfarlig verksamhet. Vid t ex en tillståndsbedömning kunde det synas onödigt att beakta en tillfällig störning.⁷³ Vid tillkomsten av miljöskadelagen föreslogs att undantaget för tillfälliga störningar slopades. Utredningen ansåg att skälen att döma ut skadestånd kunde vara lika starka oavsett den tid en verksamhet pågått och att det saknades rimlig anledning att undanta tillfälliga störningar.⁷⁴ I likhet med utredningen ansåg departementschefen att undantaget för tillfälliga störningar borde slopas då de sociala och humanitära skäl som talade för skadeståndsskyldighet var lika starka oberoende om skadan berodde på en tillfällig eller mer varaktig störning.⁷⁵ Numera gäller alltså att även tillfälliga störningar kan anses falla under 32 kap. MB.

⁷¹ Hellner, JT 1997-98 s 197-201.

⁷² Med termen immission avsågs enligt Ljungman, Om skada och olägenhet från grannfastighet s 58f “vissa slag av skadlig eller störande inverkan från en fastighet till en annan”. Termen ansågs också innefatta en verkan av åtminstone någon varaktighet.

⁷³ SOU 1983:7 s 147, Prop. 1985/86:83 s 17f.

⁷⁴ SOU 1983:7 s 147.

⁷⁵ Prop. 1985/86:83 s 18.

Värt att notera här är att även om myndighets tillstånd finns för en störning som omfattas av definitionen i 32:3 MB detta inte undantar störningen från att utgöra grund för ersättningsskyldighet i 32 kap. MB.⁷⁶

3.4 Verksamhet på en fastighet, i sin omgivning

För att 32 kap. MB ska bli tillämplig krävs också enligt 1 § att den skadegörande störningen härrör från verksamhet på en fastighet. Härrör inte störningen från sådan verksamhet måste eventuell skadeståndsskyldighet bestämmas med hjälp av annan skadeståndsrättslig reglering. Med verksamhet avses enligt motiven antingen att själva marken används på ett visst sätt, t ex för odling av trädgårdprodukter, eller att en anläggning eller byggnad som finns eller uppförs på marken används. Det kan t ex röra sig om industriell drift, lagring av varor, offentlig verksamhet eller uppförande av en byggnad. Enligt motiven omfattas även en mera tillfällig användning av fastigheten av lagen. Detta innebär att ett enda utsläpp eller en enstaka sprängning omfattas av lagen. Kravet på att en skada skall ha orsakats av verksamhet på en fastighet innebär att miljöskador vid användning av rörliga störningskällor såsom transportmedel, i princip faller utanför lagens tillämpningsområde. Skador till följd av transportmedel får i stället bedömas enligt andra lagar, t ex järnvägstrafiklagen. Det bör dock framhållas att 32 kap. MB kan bli tillämpligt om störningen från transportmedel har en sådan anknytning till en fastighet att den kan ses som ett led i en verksamhet på fastigheten. Detta innebär t ex att en väghållare kan bli ersättningsskyldig för buller och luftföroreningar i de fall trafik inom ett trafikområde kan ses som ett led i användningen av den fastighet där vägen är belägen. På samma sätt kan en flygplatsinnehavare bli skadeståndsskyldig för flygbuller i anslutning till en flygplats. Flygplansbuller som uppkommer utan att vara i anslutning till en flygplats torde dock falla utanför lagens tillämpningsområde. Då ett transportmedel används för att utföra ett visst arbete inom ramen för en verksamhet på en fastighet blir också lagen tillämplig. Ett exempel på detta är då ett flygplan används för att utföra besprutning av skog på en fastighet. Lagen blir även tillämplig då flyttbara störningskällor, såsom grävmaskiner och asfaltskokare, används i verksamhet på en fastighet.⁷⁷

Förutom att verksamheten skall härröra från en fastighet krävs även att skadorna har orsakats i verksamhetens omgivning. Med omgivningen skall enligt motiven förstås omgivningen till den skadegörande verksamheten. Detta innebär att om en viss verksamhet endast bedrivs på en del av en fastighet så bör skador som uppstår på en annan del av samma fastighet kunna omfattas av lagens tillämpningsområde. Det innebär också att skador som inträffar inom en anläggning eller ett arbetsområde där den skadegörande verksamheten bedrivs inte omfattas av lagen. Vid sådana tillfällen drabbar ju skadan inte verksamhetens omgivning. Skador inom själva verksamhetsområdet täcks alltså inte. Anledningen går troligen tillbaka till att bestämmelserna delvis bygger på grannelagsrätten. Omgivningen kan vara både ett mycket vidsträckt område och en plats mycket närbelägen till den skadegörande verksamheten. Enligt motiven till lagen kan en bostadshyresgäst vara berättigad till ersättning för skador som tillfogats honom från industriell verksamhet som bedrivits i

⁷⁶ Notera dock undantaget för viss vattenverksamhet i 32:3 2st MB.

⁷⁷ Prop. 1985/86:83 s 14f, 37f, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 336.

en källarlokal i samma fastighet.⁷⁸ I det betänkande som föregick tillkomsten av miljöskadelagen ansåg miljöskadeutredningen att för att något skulle kunna anses befinna sig i verksamhetens omgivning, och inte vara en del av verksamheten, krävdes att arbetsområdet var någorlunda avgränsat och inte utan vidare tillgängligt för utomstående.⁷⁹ HDs domskäl i NJA 2003 s 384, som behandlas nedan, tyder dock på att detta uttalande av miljöskadeutredningen inte skall tillmätas alltför stor vikt.

Vid tillkomsten av miljöskadelagen yttrade departementschefen med anledning av verksamhets- och omgivningsrekvisiten att det ”i och för sig [skulle] vara önskvärt att låta den nya miljöskadelagen gälla utan någon begränsning av detta slag”. Med hänvisning till att det skulle vara svårt att överblicka konsekvenserna av ett så vidsträckt tillämpningsområde inklusive de kollisioner med annan lagstiftning som skulle kunna uppstå stannade dock departementschefen vid att miljöskadelagen skulle gälla endast skador i omgivningen.⁸⁰

Vid gränsdragningsproblem om vad som skall anses utgöra verksamheten och vad som skall anses utgöra omgivningen skall man enligt motiven i det enskilda fallet ta hänsyn till den störande verksamhetens art och karaktär.⁸¹

I NJA 2003 s 384 (Hyrbörsen) hade HD att ta ställning till vad som skall anses vara verksamhetens omgivning. Fallet rörde ett bolag, ”Hyrbörsen”, som ägde en fastighet med tillhörande kallager. I samband med köpet av fastigheten hyrde Hyrbörsen ut delar av lagret till den förre fastighetsägaren, bolaget HCI. HCI förvarade kemikalier i lagret. Hyrbörsen tog själv i anspråk en annan del av lagret till förvaring av diskmaskiner. Några månader efter köpet flyttade Hyrbörsen sina diskmaskinerna till en annan lokal. Skälet angavs vara att maskinerna hade skadats av emissioner från de kemikalier som förvarades av HCI.

Hyrbörsen stämde HCI enligt 32 kap. MB och hävdade att HCI ansvarade strikt för de rostangrepp som drabbat Hyrbörsens diskmaskiner. HCI hävdade som försvar bl a. att diskmaskinerna inte befunnit sig i omgivningen till HCIs verksamhet och att kemikalierna inte orsakat skadorna på diskmaskinerna. Parterna enades om att miljödomstolen genom mellandom skulle fastställa huruvida den eventuella skadan som uppkommit orsakats i HCIs omgivning i enlighet med kravet i 32 kap. MB. Miljödomstolen ansåg inte att skadan uppkommit i HCIs verksamhets omgivning och dömde till HCIs fördel. Hyrbörsen överklagade till Miljööverdomstolen.

Även Miljööverdomstolen dömde till HCIs fördel. Miljööverdomstolen hänvisade i sina domskäl till den del i förarbetena där det angavs att en bedömning i det enskilda fallet skulle göras utifrån verksamhetens art och karaktär. Man hänvisade också till att betänkandet talade om att ”det bör fordras att arbetsområdet är någorlunda avgränsat och inte utan vidare tillgängligt för utomstående”. Då kallagret saknade inneväggar och då det saknades regleringar i avtalet om vilka delar av lagret som Hyrbörsen, respektive HCI skulle disponera ansåg Miljööverdomstolen att de två bolagen tillsammans utnyttjat byggnaden som lager. Miljööverdomstolen ansåg således att de

⁷⁸ Prop. 1985/86:83 s 15f, 38f.

⁷⁹ SOU 1983:7 s 248.

⁸⁰ Prop. 1985/86:83 s 15.

⁸¹ Prop. 1985/86:83 s 39.

produkter som Hyrbörsen lagrat inte kunde anses ha befunnit sig i omgivningen till HCIs verksamhet.

Hyrbörsen överklagade på nytt. HD tog i målet fasta på att de två bolagen bedrev två skilda verksamheter; lagring av diskmaskiner och förvaring av kemikalier. Man beaktade också att det inte fanns någon fysisk avgränsning såsom innerväggar eller stängsel mellan de båda verksamheterna. HD poängterade dock att Hyrbörsen hade sina diskmaskiner samlade för sig i en del av lokalen och att resterande del disponerades av HCI eller användes som korridor för lossning och lastning. HD ansåg med anledning av detta att trots att en fysisk avgränsning mellan de båda verksamheterna saknades så var det möjligt att särskilja verksamheterna både i lokalen och till art och karaktär. HD stannade dock inte vid denna bedömning utan tog sedan fasta på att Hyrbörsen var ägare av fastigheten och HCIs hyresvärd. HD ansåg att bakom verksamheten fanns en avtalsrättslig relation mellan parterna i målet. HD tog speciellt fasta på den omständigheten att Hyrbörsen hade möjlighet att välja om lokalerna skulle hyras ut och i så fall i avtal reglera till vem och vilka villkor som skulle gälla för uthyrningen. HD ansåg med detta som bakgrund att en skada på fastighetsägarens egendom som förvarades i fastighetsägarens och tillika hyresvärdens lokal inte kunde anses ha uppkommit i verksamhetens omgivning enligt 32 kap. MB.

HDs dom torde innebära att någon fysisk avgränsning mellan två verksamheter inte krävs för att verksamheterna skall kunna särskiljas. Allt för stor vikt torde alltså inte kunna läggas på den del av miljöskadestredningens betänkande⁸² som anförde att det borde fordras att arbetsområdet inte utan vidare var tillgängligt för utomstående. Om inte parterna i NJA 2003 s 384 hade haft det avtalsrättsliga förhållandet hyresvärd och hyresgäst tyder domskälen på att HD hade nått fram till ett annat resultat. Domen tyder också på att om förhållandena varit de omvända, d v s skadan hade drabbat hyresgästens egendom, så hade skadan ansetts uppkommit i verksamhetens omgivning.

Det bör här påpekas att även om skadeståndsskyldighet enligt 32 kap. MB inte föreligger på grund av att verksamhets- eller omgivningsrekvisiten inte är uppfyllda, ersättning kan komma att utgå enligt regler i annan speciallagstiftning eller enligt reglerna i skadeståndslagen.

Vid tillkomsten av MB övervägde regeringen om fastighetsanknytningen skulle behållas. Efter att ha konstaterat att en ändring i princip endast skulle medföra att rörliga störningskällor såsom motorfordon, järnvägstrafik, flygtrafik och sjöfart skulle komma att omfattas av 32 kap. MB stannade man för att bibehålla fastighetsrekvisitet. Som skäl angavs att för dessa transportmedel gällde redan enligt annan speciallagstiftning i princip samma regler för skadeståndsskyldighet som enligt 32 kap. MB. Endast för sjöfartens del, med undantag av strikt ansvar för oljeskador, gällde ett culpaansvar. Man konstaterade härvid att sjötransporter till stor del är gränsöverskridande och att det på området fanns många konventionsbundna regler som Sverige inte kunde frångå.⁸³

⁸² SOU 1983:7 s 248.

⁸³ Prop. 1997/98:45 del 1 s 565f.

3.5 Bagatellartad skada

I 32:1 2st MB finns en regel som begränsar skadeståndet enligt 32 kap. MB. för ren förmögenhetsskada.

32:1 2 st MB

En ren förmögenhetsskada som inte har orsakats genom brott ersätts dock endast om skadan är av någon betydelse.

Enligt denna regel ersätts en ren förmögenhetsskada endast om skadan är ”av någon betydelse”. En skada som inte anses vara av någon betydelse har i litteraturen kommit att kallas bagatellartad skada och regeln har ibland kallats för väsentlighetsregeln. Väsentlighetsregeln, innebärande att strikt ansvar i grannförhållande endast avsåg väsentliga skador, tillämpades redan innan miljöskyddslagens tillkomst och dess funktion ansågs då vara att utestänga rättshaverifall. Det är dock tveksamt om regeln fyllt någon betydande funktion. Ljungman kunde t ex inte finna ett enda rättsfall där regeln hade getts en självständig betydelse jämte ortsvanlighetsrekvisitet.⁸⁴ Väsentlighetsrekvisitet bygger på förebilder i tysk rätt och fanns med i 1909 års förslag till jordabalk. Förslaget till reglerna i jordabalken innebar att en grannen bara skulle få ersättning om denne led ”märkligt men”.⁸⁵ Motiveringen till regeln innebar bl a att vid bruk av en fastighet uppstod ett visst mått av olägenhet för andra, som var oundvikligt och därför fick tålas utan ersättning.⁸⁶

Väsentlighetsregeln är tillämplig även om den rena förmögenhetsskadan orsakats genom vårdslöshet eller till och med uppsåt. Det bör dock påpekas att denna begränsningsregel ej gäller om skadan orsakats genom brott. Anledningen till att denna regel endast gäller ren förmögenhetsskada och inte person- och sakskada är enligt propositionen att skadeståndsrätten i allmänhet bygger på att en skadelidande skall ha ersättning för varje person- och sakskada som drabbar honom då skadeståndsskyldighet föreligger. För ren förmögenhetsskada gäller å andra sidan som huvudregel att denna skada endast ersätts om den orsakats genom brott. Redan det faktum att ren förmögenhetsskada överhuvudtaget ersätts enligt 32 kap. är alltså en utvidgning av vad som normalt gäller. Enligt departementschefen fanns därför inga principiella betänkligheter att undanta ”oväsentliga skador”. Dessa oväsentliga skador ansågs dessutom vara ”föga ersättningsvärda”.⁸⁷ I betänkandet påpekades även att det traditionellt hade tett sig naturligt att ha någon slags gräns för att hindra att grannar försökt utkräva skadestånd från varandra för bagatellartade olägenheter. I grannförhållande kunde, enligt utredningen, sådana krav tänkas bero på trakasserier eller som ett utslag av rättshaveri.⁸⁸ Då skadeståndsskyldigheten enligt miljöskadelagen skulle utvidgas till att omfatta även helt tillfälliga störningar och skador som kunde vara svåra att värdera ekonomiskt ansåg utredningen det också önskvärt med en begränsningsregel av detta slag.⁸⁹ I doktrinen har t ex Hellner förespråkade att bagatellskador bör prioriteras lågt och att ersättning inte skall utgå för

⁸⁴ Ljungman, Om skada och olägenhet från grannfastighet s 92, 230.

⁸⁵ SOU 1966:65 s 279.

⁸⁶ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten, s 47.

⁸⁷ Prop. 1985/86:83 s 19.

⁸⁸ SOU 1983:7 s 151.

⁸⁹ SOU 1983:7 s 19.

olägenheter som avser småsaker.⁹⁰ Visserligen rör Hellners resonemang personskador, men man torde kunna anta att Hellner även anser att bagatellskador i form av rena förmögenhetsskador borde prioriteras lågt då dessa rent allmän anses vara mindre skyddsvärda.

Enligt propositionen kan självriskbeloppet som normalt gäller i en hemförsäkring användas som riktmärke för att bestämma vad som är skada av någon betydelse. Vid förmögenhetsskada som gäller fastighet anger dock propositionen att man bör göra en bedömning mot bakgrund av fastighetens totalvärde. Propositionen hänvisar också till att vägledning kan hämtas från motiven till förslaget till plan- och bygglag.⁹¹ I propositionen till PBL diskuteras en kvalifikationsgräns mellan 10 och 20%. Denna kvalifikationsgräns skulle gälla vid intrång i pågående markanvändning och innebära att en skada skulle betraktas som obetydlig om skadan i förhållande till värdet av den berörda delen av fastigheten inte översteg kvalifikationsgränsen. Propositionen till PBL stannade dock vid att inte ta upp en bestämd procentsats i lagtexten utan rekommenderade att vägledning vid bestämmande av betydande skada skulle hämtas ur praxis avseende begränsningar i byggrätten.⁹² Man kan fråga sig vad lagstiftaren menat genom sin hänvisning till propositionen till PBL. Om man genom hänvisningen menat att en skada måste uppgå till minst 10% av fastighetens värde för att överstiga gränsen för bagatellartad skada borde detta uttryckts på ett klarare sätt. Det är dock inte troligt att lagstiftaren menat att hänvisningen till PBL skall tolkas på detta sätt. En sådan tolkning skulle ju innebära att regeln om bagatellartad skada skulle kunna vara det viktigaste undantaget från skadeståndskyldighet i 32 kap. MB. Enligt Bengtsson har man genom hänvisningen till propositionen till PBL försökt anknyta begreppet bagatellartad skada till kriteriet för kvalificerad skada i PBL och han anser att det är ovisst om lagstiftaren menat att ersättning endast skall utgå då ”pågående markanvändning avsevärt försvåras” (kravet enligt PBL) eller endast då ”skadan är av betydelse” eller om man skall sätta en värdeminskning på en fastighet i relation till fastighetens värde. Enligt Bengtsson är det sista alternativet ” avgjort rimligast”.⁹³ Bengtsson menar alltså att det är osannolikt att lagstiftaren genom hänvisningen till PBLs motiv menat att en fastighetsägare som drabbas av en skada som skall bedömas enligt 32 kap. MB skall bära en lika betydande skada som enligt PBL.⁹⁴ Enligt Eriksson torde ett av skälen till hänvisningen till motiven till PBL vara att man vid bestämmande av om en skada skall klassas som bagatellartad även i någon mån kan ta hänsyn till den skadelidandes ekonomiska förhållanden och inte endast skadans absoluta storlek och dess storlek i förhållande till fastighetens totala värde.⁹⁵

Enligt betänkandet till miljöskadelagen avser väsentlighetsregeln endast att undanta skadeståndskrav som ”skulle kosta mer att genomdriva på rättslig väg än kravet är värt”.⁹⁶ Det är oklart om detta uttalande kan anses vägledande för att bestämma om ett krav omfattas av denna begränsningsregeln eller ej. Propositionen diskuterar inte detta uttalande överhuvudtaget.

⁹⁰ Hellner, NFT 3/1990 s 226, Hellner, JT 1992/93 s 694.

⁹¹ Prop. 1985/86:83 s 40.

⁹² Prop. 1985/86:1 s 384ff.

⁹³ Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2 s 202.

⁹⁴ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 49, Bengtsson, Speciell fastighetsrätt miljöbalken s 227.

⁹⁵ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 52.

⁹⁶ SOU 1983:7 s 266.

Då en ren förmögenhetsskada anses vara en skada ”av någon betydelse” skall hela skadan ersättas.⁹⁷ Man skulle kunna fråga sig varför hela skadan skall ersättas vid ett sådant tillfälle och varför inte ett avdrag skall göras för vad som skall anses utgöra en bagatellartad skada. Det kan ju tyckas orättvist att en skadelidande som drabbats av en skada som precis överstiger gränsen för vad som skall utgöra en bagatellartad skada kan få hela skadan ersatt medans en skadelidande som drabbats av en skada som precis understiger gränsen inte får någon ersättning alls. Det bör dock än en gång påpekas att redan det faktum att ren förmögenhetsskada överhuvudtaget ersätts enligt 32 kap. är en utvidgning av vad som normalt gäller. Enligt min mening borde detta dock inte hindra att man ändrar lagtexten så att ett generellt avdrag för bagatellartade skador görs från en i övrigt ersättningsgill förmögenhetsskada. Ett toleransavdrag för orts- och allmänvanliga störningar har ju, som kommer att framgå i kommande avsnitt, tillämpats vid vissa situationer i praxis.

I NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) invände staten bl a att inverkan av den framdragna vägen inte kunde anses vara av någon betydelse och att därför skadeståndsskyldighet inte förelåg. HD ansåg dock att immissionskadorna inte varit av så underordnad betydelse att ersättning av denna anledning var utesluten. Immissionskadorna i målet uppgick till mellan 15 000 kronor och 50 000 kronor eller 10-16 % av fastigheternas marknadsvärde. Någon slutsats beträffande tolkningen av bagatellartad skada är inte lätt att göra med ledning av detta rättsfall. En möjlig tolkning är att skador som uppgår till åtminstone 10 % av fastighetens totala värde inte skall anses vara bagatellartad. En annan möjlig tolkning är att HD tog fasta på förarbetsuttalandet rörande att självriskbeloppet i hemförsäkringen kunde användas som riktmärke och att värdet på skadan i målet översteg detta belopp.

I NJA 1999 s 385 (Dalarömalet) invändes också i tingsrätten och hovrätten att immissionerna från vägföretaget inte kunde anses ha medfört någon inverkan av betydelse på fastigheterna. Tingsrätten ansåg att det i ”det närmaste [var] uppenbart att de av kändena påstådda skadorna inte [var] sådana bagatellartade skador som lagstiftaren ansett vara föga ersättningsvärda”. Någon motivering till detta ställningstagande går inte att finna i domen, men eftersom de påstådda skadorna för samtliga käranden påstods uppgå till över 100 000 kronor torde man kunna tolka tingsrättens bedömning så att de utgick ifrån att de verkliga skadorna åtminstone översteg gränsen för bagatellartad skada. Det bör dock påpekas att tingsrätten inte fastställde hur stora skadorna var för de fastigheterna som berördes av störningar som tingsrätten ansågs böra tålas med hänsyn till deras allmänna förekomst under jämförliga förhållanden. Hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten i denna frågan och ansåg att immissionskadorna var av någon betydelse. Frågan om skadan skulle anses vara bagatellartad togs aldrig upp till bedömning av HD då kommunen i den instansen frånföll sin invändning att vägbygget medfört skada utan betydelse.

Vad som skall utgöra bagatellartad skada är alltså högst oklart. Några publicerade rättsfall från överrätt där frågan har besvarats tydligt har inte avgjorts. Frågan är om man generellt kan använda sig av självriskbeloppet i hemförsäkringen som ledning eller om en mer individuell bedömning skall göras med ledning av fastighetsvärde och andra individuella hänsyn återstår att besvaras i rättspraxis. Det är dock värt att notera

⁹⁷ Prop 1985/86:83 s 40. Notera dock att orts- och allmänvanlighetsrekvisiten kan medföra att ett toleransavdrag som huvudregel görs.

att jag inte kunnat hitta ett enda publicerat rättsfall från överrätt där undantaget för bagatellartad skada lett till att den skadelidande nekats ersättning.

3.6 Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten

3.6.1 Inledning

Precis som inom den allmänna skadeståndsrätten gäller för miljöskadeståndets del att den som har vållat en skada uppsåtligen eller genom vårdslöshet som utgångspunkt skall ersätta hela den orsakade skadan. Vad beträffar den situation då ersättning utkrävs med hänvisning till det strikta ansvaret i 32 kap. MB har lagstiftaren dock valt att begränsa rätten till skadestånd. Vissa miljöskador omfattas alltså inte av det strikta ansvaret. Det stora undantaget i 32 kap. MB utgörs av regeln i 1 § 3 st:

”Skada som inte har orsakats med uppsåt eller genom vårdslöshet ersätts bara i den utsträckning den störning som har orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten eller till dess allmänna förekomst under jämförliga förhållanden.”

Genom denna bestämmelse begränsas alltså den skadelidandes möjlighet att få skadestånd och den skadelidande får själv stå för vissa förluster trots att det inte föreligger någon direkt skuld på dennes sida. Denna självrisk har bl a motiverats med att vissa skadevällare förtjänar särskild hänsyn p g a att deras verksamhet anses allmännyttig. Motiveringen till ortsvanlighetsrekvisitet har även rört frågan om egenrisk. Detta genom att en skadelidande kan sägas själv ha tagit risken att bli utsatt för störningar som redan normalt förekommer på en viss ort.⁹⁸ Vissa sociala hänsyn har dock kommit att beaktas vid den skälighetsbedömning som skall göras och har därigenom till viss del begränsat räckvidden av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten.

Det bör än en gång påpekas att denna regel inte skall tillämpas då rätten till skadestånd grundar sig på ett vårdslöst eller uppsåtligt beteende.

I den tidigare gällande miljöskyddslagen gällde att *olägenheten* inte skäligen borde tålas istället för den nuvarande lydelsen att *störningen* inte skäligen bör tålas. Här byttes alltså termen ”olägenhet” ut mot begreppet ”störning”.⁹⁹ Detta påpekades av flera remissinstanser och frågan var om detta inneburit någon skillnad i sak. Enligt propositionen innebar denna ändring att toleransgränsen knyts till störningen och inte som tidigare till den skada som störningen åstadkommer. Detta innebär t ex att även alldagliga skador skall ersättas om de beror på ovanliga störningar.¹⁰⁰ Som exempel på en sådan skada ger Eriksson exemplet att nedsmutsning av en husfasad som beror på en säregen störning som t ex en luftförorening av sällsynt typ kan ge rätt till ersättning.¹⁰¹ Denna ändring kan få betydelse vid tolkning av rättsfall före tillkomsten av miljöskadelagen, men det bör redan här påpekas att vid den skälighetsbedömning som skall göras enligt 32:1 3st MB kan typen av skada vägas in.

⁹⁸ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 42ff.

⁹⁹ Se också s 10 där även begreppet ”olägenhet” byttes ut mot ”skada”.

¹⁰⁰ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹⁰¹ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 68.

3.6.2 Ortsvanlighet

Ortsvanlighetsrekvisitet innebär att en skada som uppkommit och som bedöms enligt reglerna om *strikt* skadeståndsansvar i 32 kap. MB kan vara undantagen skadeståndsplikt om störningen som orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten. Att ortsvanliga störningar är undantagna från skadeståndsskyldighet har länge funnits i grannelagsrätten.¹⁰² Ortsvanlighetsrekvisitet bygger i likhet med väsentlighetsrekvisitet på tysk rätt och återfanns även det i 1909 års förslag till jordabalk.¹⁰³ Motivet till ortsvanlighetsrekvisitet var då att en fastighetsägare med en fastighet belägen på en industriort inte med fog kunde begära att slippa ifrån sådant rök och buller som man på en icke industriort skäligen kunde slippa. Enligt Bengtsson var den troliga orsaken till detta att lagstiftaren ville ta hänsyn till enskilda näringsidkares verksamhet och att man sannolikt inte heller ville lägga några hinder i vägen för industrin.¹⁰⁴ Även tanken om ett risktagande torde ha spelat en viss roll enligt Bengtsson. Detta skulle i så fall innebära att den som etablerar sig i ett industrisamhälle får anses ha tagit risken att vissa olägenheter uppstår som sammanhänger med ett industrisamhälles karaktär.¹⁰⁵ Ett annat skäl för regeln, även om detta inte omnämns i propositionen, torde kunna vara att man ville undvika processer om mindre skador.

Regeln skall bara tillämpas då skadan inte har uppkommit genom vårdslöshet eller uppsåtligen. Vid tillämpningen av rekvisitet skall en skälighetsbedömning göras, vilket innebär att det inte finns en klar toleransgräns för vilka störningar som en skadelidande får tåla utan rätt till ersättning.¹⁰⁶ Som exempel på vad en ortsvanlig störning är anger propositionen de ordinarie störningar som kan uppstå då en ny fabrik förläggs på en industriort som redan tidigare har liknande störningar.¹⁰⁷ I samband med tillkomsten av miljöskadelagen uttalade departementschefen att ledning för tillämpning av ortsvanlighetsrekvisitet kunde hämtas i den då gällande praxisen på området. Departementschefen ansåg att denna praxis fick anses godtagbar.¹⁰⁸

Enligt propositionen kan störningar i form av sprängning och förorening av mark- eller grundvatten sällan eller aldrig betraktas som ortsvanliga. Ortsvanlighet kan heller inte åberopas då den skadelidandes hälsa försämras. Å andra sidan anger propositionen att mindre störningar eller skador till följd av buller eller luft- och vattenföroreninga torde få tolereras utan ersättning. Det poängteras dock i samband med detta att rättsläget kan komma att förändras om möjligheterna att förebygga störningar ökar.¹⁰⁹

Ortsvanlighetsrekvisitet kan medföra vissa tillämpningsproblem. För att kunna avgöra om en störning är vanlig på en specifik ort måste begreppet ”orten” definieras. Frågan

¹⁰² SOU 1983:7 s 52.

¹⁰³ SOU 1966:65 s 279, Larsson, On the law of environmental damage s 261.

¹⁰⁴ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 47.

¹⁰⁵ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 49.

¹⁰⁶ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹⁰⁷ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹⁰⁸ Prop. 1985/86:83 s 17.

¹⁰⁹ Prop. 1985/86:83 s 41.

är hur detta skall göras. Hur skall det geografiska området ”orten” begränsas? Rör det sig bara om det närmaste kvarteret, eller kan ”orten” vara en hel stad?

Ett tidigare förarbetsuttalande anger att med ”orten” bör förstås den störda fastighetens omgivning. Hur långt denna omgivning skulle anses sträcka sig ville dock lagstiftaren överlämna åt praxis att avgöra. Man påpekade dock att det fanns skäl att understryka att ”orten” inte borde tolkas alltför snävt.¹¹⁰

NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) gällde utbyggnad och omläggning av en del av väg 74 Stockholm-Gustavsberg (Värmdöleden). Flera berörda villaägare stämde staten och yrkade bl a ersättning för sänkta fastighetsvärden till följd av framförallt trafikbuller från den nya vägen. En av statens invändningar innebar att man ansåg att inverkan av vägen borde tålas med hänsyn till förhållandena i orten (ortsvanlighetsrekvisitet). Då fastigheterna var belägna inom Storstockholmsområdet var frågan om immissionerna kunde anses ortsvanliga avhängiga av hur ”orten” skulle begränsas. Skulle med ”orten” avses hela Stockholm, endast den del där vägen gick fram eller endast villaområdet där fastigheterna var belägna? Om med ”orten” avsågs hela Stockholmsområdet torde detta ha fått som konsekvens att immissionerna ansågs ortsvanliga då stora områden av Stockholm berörs av buller från vägleder. I det ifrågasvarande målet fann hovrätten att ”orten” inte kunde ”omfatta [ett] vidare område än ifrågasvarande villaområde”. Då detta villaområde tidigare ej hade berörts av en så stor trafikled och dess störningar som i detta fallet ansåg hovrätten att de inträffade immissionseffekterna inte kunde anses som ortsvanliga. Med hänvisning till hovrättens domskäl kom även HD fram till att immissionerna inte kunde anses vara ortsvanliga. Ortsvanlighetsrekvisitet omöjliggjorde därför i detta fallet inte att ersättning skulle kunna utgå för värdeminskningen på fastigheterna. Varför ”orten” begränsades till att omfatta endast det ifrågasvarande villaområdet är oklart. Eriksson drar av rättsfallet slutsatsen att man då man som i likhet med Värmdöledsfallet har att göra med en ny verksamhet som förläggs till ett område som tidigare har liknande verksamhet kan de olika verksamheternas styrka, omfattning och utbredning få betydelse för om en störning skall anses ortsvanlig. En verksamhet som på detta sätt har en betydligt större styrka, omfattning eller utbredning än den existerande torde enligt Eriksson knappast kunna bedömas som ortsvanlig.¹¹¹

Som tidigare diskuterats gällde före miljöskadelagens tillkomst att det var olägenheten, alltså skadan, som inte skäligen borde tålas. Det är därför som hovrätten i målet diskuterar huruvida immissionseffekterna är ortsvanliga. Att HD sedan fastslår att ”immissionerna” inte kan anses ortsvanliga är anmärkningsvärt.

Frågan om huruvida fastighetsägare hade rätt till ersättning för immissioner från byggandet av en väg samt störningar från vägen i färdigt skick, var även uppe till bedömning i NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet). Även i detta målet hade HD att ta ställning till om klagandena var skyldiga att tåla störningarna från vägen med hänvisning till att sådana störningar var vanliga på orten. HD påpekade att trafiken på Dalarö hade ökat efter hand och att frågan om vad som kunde anses vara en ortsvanlig trafikstörning var beroende av vilken tid och vilken del av Dalarö som avsågs. HD noterade att Dalarö var stadsplanlagt sedan 1920-talet och att en detaljplan från 1984

¹¹⁰ Prop. 1969:28 s 239.

¹¹¹ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador, s 69.

förutsatte att Dalarö skulle bli en centralort för Stockholms södra skärgård. Man noterade även att bebyggelsen förtätats, att antalet permanentbostäder ökat, att trafiken ökat och att genomfartstrafik var allt mer förekommande. Med hänvisning till detta drog HD slutsatsen att Dalarö omedelbart före vägbygget knappast kunde beskrivas som en ostörd idyll. HD gick sedan in på huruvida "orten" skulle omfatta hela Dalarö eller endast en begränsad del av Dalarö. HD konstaterade först att om man bröt ned ett område i ett tillräckligt litet delområde det ofta skulle bli möjligt att konstruera ett område som inte tidigare hade varit utsatt för en störning. HD menade att om ortsvanlighetsprövningen skulle spela den roll lagstiftaren avsett var man tvungen att gå försiktigt fram när man definierade "orten". HD gjorde sedan det principiellt viktiga uttalandet att ett "ifrågasatt delområde måste kunna avgränsas på ett naturligt sätt från orten i övrigt för att det skall vara motiverat att pröva ortsvanligheten med hänsyn till förhållandena i delområdet". Man konstaterade att bebyggelsen dominerades av friliggande enfamiljshus, att något enhetligt gatunät inte fanns och att den nya vägen var den största söder om Dalarö kanal. Man konstaterade också att genomfartstrafiken tidigare hade ägt rum på en annan smal väg med en hastighetsbegränsning på 30 km/timme. HD konstaterade sedan att det var naturligt att ta området söder om Dalarö kanal och Vadviken som utgångspunkt vid bedömning huruvida störningarna var att anse som ortsvanliga. HD gjorde sedan bedömningen att det var "uppenbart" att den nya vägen hade utgjort en betydande förändring på orten och att störningarna från vägen därför inte var att beteckna som ortsvanliga.

I sin dom hänvisar HD också till domen i Värmdöledsmålet. Man menade att det i det målet varit naturligt att domstolen kommit fram till att störningarna inte var ortsvanliga då det målet gällde en trafikled av motorvägstyp genom ett område som inte tidigare var stört av genomgångstrafik. HD påpekade också att Värmdöleden hade betydligt större dimensioner än den nya vägen i Dalaröområdet. Eriksson menade innan avgörandet i Dalaröområdet att "orten" inte nödvändigtvis måste omfatta hela delen av en sammanhängande bebyggelse eller en administrativt uppdragen ort. Med hänvisning till Värmdöledsmålet drog Eriksson också slutsatsen att "orten" kan avse en mindre del av ett tätbebyggt område.¹¹² Frågan är dock om inte om HD genom domen i Dalaröområdet i viss mån utvidgar definitionen av "orten". I Värmdöledsmålet ansåg ju HD att "orten" inte kunde omfatta ett större område än det villaområdet som berördes av den nya trafikleden medans man i Dalaröområdet slog fast att ett "ifrågasatt delområde måste kunna avgränsas på ett naturligt sätt från orten i övrigt för att det skall vara motiverat att pröva ortsvanligheten med hänsyn till förhållandena i delområdet".

I ett hovrättsmål från 2004¹¹³ berördes frågan om störningar p g a nya flygningar med JAS i närheten av Malmens flygfält kunde anses ortsvanliga. Hovrätten definierade inte "orten" specifikt, men konstaterade i det fallet att Malmslätt och dess omgivningar under avsevärd tid varit utsatt för störande flygbuller från verksamheten på Malmen. Det faktum att bullersituationen försämrats genom att flygningar med JAS tillåtits innebar inte större förändringarna än att störningarna från flygningarna måste anses vara ortsvanliga i Malmslätt och dess omgivningar.

¹¹² Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador, s 69.

¹¹³ Svea Hovrätt, Mål nr M 497-02, dom meddelad 2004-03-12.

Det bör påpekas att även om en störning anses ortsvanlig detta nödvändigtvis inte utesluter ersättningskyldighet. En prövning måste fortfarande göras av om störningen anses allmänvanlig och även huruvida störningen skäligen bör tålas (se följande avsnitt). Enligt propositionen är det t ex inte rimligt att en skadelidande skall behöva tåla att dennes hälsa försämras även om störningarna anses ortsvanliga.¹¹⁴

I remissomgången som föregick miljöskadelagens antagande ifrågasattes bl a lämpligheten av ortsvanlighetsrekvisitet. Miljöcentrum hävdade t ex att ett undantag för ortsvanliga störningar kunde leda till att miljöfarlig verksamhet medvetet lokaliserades till redan hårt förorenade områden. Man menade att detta kunde leda till att det totala föroreningstrycket i Sverige ökade.¹¹⁵ Även vid lagutskottets behandling av propositionen opponerade sig några motionärer mot ortsvanlighetsrekvisitet med hänvisning till att miljöfarlig verksamhet kunde komma att koncentreras till orter där miljöstörningar redan förekom för att undvika skadeståndsskyldighet. Med anledning av dessa motioner uttalade lagutskottet att frågan huruvida miljöfarlig verksamhet fick lokaliseras till en ort som redan tidigare var utsatt för miljöstörningar skulle behandlas inom ramen för tillståndsgivning i enlighet med då gällande miljöskyddslag. Man hänvisade också till att redan enligt då gällande miljöskyddslag det gällde ett undantag från det strikta ansvaret för ortsvanliga störningar och införandet av miljöskadelagen skulle inte innebära någon väsentlig förändring av då gällande rätt. Man framhöll också att i de fall då skadan vållats med uppsåt eller med vårdslöshet undantaget för ortsvanlighet inte blev tillämpligt och ansvaret då gällde fullt ut.¹¹⁶ Här bör också nämnas att även om en störning kan klassas som ortsvanlig, tillsynsmyndighet kan ingripa och föreskriva skyddsåtgärd.¹¹⁷

3.6.3 Allmänvanlighet

Allmänvanlighetsrekvisitet innebär att en skada som uppkommit, och som bedöms enligt reglerna om *strikt* skadeståndsansvar i 32 kap. MB, kan vara undantagen skadeståndsplikt om störningen som orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till störningens allmänna förekomst under jämförliga förhållanden. Allmänvanlighetsrekvisitet infördes genom 1947 års jordabalksförslag.¹¹⁸ Trots att jordabalksförslaget inte antogs, kom allmänvanlighetsrekvisitet i viss mån att tillämpas i praxis.¹¹⁹ Tidigare hade gällt att ersättningsreglerna följde gränsen för vad som överhuvudtaget var tillåtet i grannförhållanden. Modifieringen av undantaget för strikt ansvar innebar att en skadelidande i vissa fall kunde få skadestånd trots att den skadegörande hade fått tillstånd för sin verksamhet.¹²⁰ I 1966 års betänkandet till ny miljöskyddslag motiverade de sakkunniga allmänvanlighetsrekvisitet med att man ville tillgodose behovet av viss rörelsefrihet i samhällsutvecklingen. Man menade att det vore hämmande om varje ny typ av immission i ett område skulle medföra skadeståndsskyldighet så fort immissionen var av någon betydelse. De sakkunniga menade att det vore rimligt att man, utan rätt till ersättning, borde tåla sådana

¹¹⁴ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹¹⁵ Prop. 1985/86:83 s 127.

¹¹⁶ LU 1985/86:25 s 11.

¹¹⁷ Bengtsson, Speciell fastighetsrätt miljöbalken s 227, Hellner & Johansson, Skadeståndsrätt s 347f.

¹¹⁸ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 47.

¹¹⁹ Larsson, On the law of environmental damage s 265.

¹²⁰ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten s 47.

immissioner som allmänt förekom under jämförliga förhållanden i andra trakter.¹²¹ Vissa störningar undantas alltså ersättningskyldigheten för att samhället och enskilda skall kunna få fördelar genom t ex nya arbetstillfällen vid anläggandet av en ny arbetsplats eller genom tillkomsten av ny infrastruktur.¹²²

Allmänvanlighetsrekvisitet återkom i miljöskadelagen. Som exempel på en allmänvanlig störning ger propositionen de störningar som kan uppkomma då en fabrik förläggs till en ort som tidigare inte har någon industri eller åtminstone inte någon liknande fabrik om dessa störningar är allmänt förekommande under jämförliga förhållanden.¹²³ Ett annat exempel på en allmänvanlig störning är enligt Michanek då utsikten förfulas när en väg dras fram genom ett tidigare orört landskap.¹²⁴

I likhet med ortsvanliga störningar kan, enligt propositionen, störningar i form av sprängning och förorening av mark- eller grundvatten sällan eller aldrig betraktas som allmänvanliga. Allmänvanlighet kan heller inte åberopas då den skadelidandes hälsa försämras. Mindre störningar eller skador till följd av buller eller luft- och vattenföroreningar torde dock få tolereras utan ersättning. Det bör enligt propositionen observeras att, även vad gäller tillämpning av allmänvanlighetsrekvisitet, rättsläget kan komma att förändras om möjligheterna att förebygga störningar ökar.¹²⁵ Vid tillämpningen av rekvisitet skall en skälighetsbedömning göras, vilket innebär att det inte finns en klar toleransgräns för vilka störningar som en skadelidande får tåla utan rätt till ersättning.¹²⁶

Då lagbestämmelsen om allmänvanlighet är mycket vag till sin ordalydelse spelar rättspraxis på området en stor betydelse för tillämpningen av allmänvanlighetsrekvisitet. I samband med tillkomsten av miljöskadelagen uttalade departementschefen att ledning för tillämpning av allmänvanlighetsrekvisitet kunde hämtas i den då gällande praxisen på området. Departementschefen ansåg att även denna praxis fick anses godtagbar.¹²⁷ Detta innebär att även praxis från tiden före miljöskadelagens och miljöbalkens tillkomst kan vara relevant.

I NJA 1999 s 385 (Dalarömålet), som rörde störningar från en ny väg, fann HD att störningar i form av den nya trafiken, den estetiska inverkan och buller var att betrakta som allmänvanliga. HD beaktade härvid att det berörda området, i likhet med andra orter i Stockholms närhet, hade drabbats av utbyggnad av en väg för att klara ökad trafik. Tillkomsten av en sådan väg med dess trafik och estetiska inverkan fick enligt HD generellt uppfattas som allmänvanlig. Beträffande bullret konstaterade HD att bullerstörningarna från vägen inte var onormalt stora och att flera människor i tätorter av Dalarös slag var utsatta för liknande störningar. Bullerstörningarna fick därför också betraktas som allmänvanliga. Som kommer att behandlas i avsnitt 4.5.4.3 uteslöt detta dock inte skadeståndsskyldighet.

¹²¹ SOU 1966:65 s 282.

¹²² Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 75.

¹²³ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹²⁴ Michanek, Svensk Miljörätt s 149.

¹²⁵ Prop 1985/86:83 s 41.

¹²⁶ Prop 1985/86:83 s 41.

¹²⁷ Prop 1985/86:83 s 17.

Allmänvanlighetsrekvisitet har berörts i ytterligare rättsfall. Ofta har detta dock gjorts i samband med den skälighetsbedömning som skall göras enligt 32:1 3st och dessa rättsfall kommer därför att behandlas i följande avsnitt.

3.6.4 Övriga omständigheter som kan påverka skälighetsbedömningen

Det räcker inte med att fastställa huruvida en störning kan klassas som orts- eller allmänvanlig för att avgöra om skadeståndsskyldighet i ett specifikt fall föreligger. I samband med orts- och allmänvanlighetsbedömningen skall också en skälighetsbedömning göras. Enligt betänkandet till miljöskadelagen blir det oftare fråga om en bedömning av var risken för olika skador rimligen bör läggas än en bedömning av vanligheten eller omfattningen av en störning.¹²⁸ I praxis har det varit vanligt att orts- och allmänvanlighetsbedömningen inte gjorts fristående utan invävd med skälighetsbedömningen. Flera faktorer kan beaktas vid skälighetsbedömningen. I propositionen nämns särskilt skadans art, typ av störning, typen av skadegörande verksamhet, särskilt immissionskänslig egendom, skadans storlek, typ av drabbad person, som exempel på faktorer som kan vägas in i skälighetsbedömningen.¹²⁹ Utöver dessa faktorer har i praxis också andra omständigheter kommit att påverka denna skälighetsbedömning. Som kommer att framgå av genomgången av omständigheter som kan påverka skälighetsbedömningen är det i praxis sällan en omständighet som ensamt blivit avgörande för om en störning skäligen borde tålas. Det är i stället en avvägning mellan flera av dessa faktorer som avgjort en eventuell skadeståndsskyldighet. De faktorer som räknas upp nedan är inte en uttömmande lista på omständigheter som kan vägas in i skälighetsbedömningen utan bara exempel på sådana som nämnts i praxis och förarbeten. Lagtexten och praxis ger utrymme för att ytterligare faktorer kan få betydelse.

3.6.4.1 Betydelsen av skadans art, skadans storlek och typ av skadelidande

Skadans art är alltså en av flera faktorer som kan komma att vägas in vid skälighetsbedömningen och avgöra om en störning skäligen bör tålas utan rätt till ersättning. Som tidigare nämnts framhålls t ex i propositionen att man inte borde kunna åberopa orts- eller allmänvanlighetsrekvisiten då skadan som uppkommit består i att en skadelidandes hälsa försämras. Som skäl för detta angavs att det inte skulle vara rimligt att någon skulle behöva tåla en sådan typ av olägenhet utan rätt till ersättning.¹³⁰ Enligt förarbetena borde dessutom orts- och allmänvanlighetsrekvisiten sällan kunna leda till befrielse från skadestånd vid sprängnings- eller grävningsarbeten.¹³¹ Även skadans storlek kan vägas in i skälighetsbedömningen. I propositionen nämns uttryckligen att ”en för den skadelidande ekonomiskt kännbar skada [inte borde kunna] anses vara en sådan som den skadelidande skäligen [borde] tåla”. I samband med denna bedömning kan även hänsyn tas till huruvida den skadelidande är en privatperson, näringsidkare, ett företag som bedrivs i form av juridisk person eller ett offentligt organ.¹³² Bengtsson menar att sociala synpunkter

¹²⁸ SOU 1983:7 s 153.

¹²⁹ Prop. 1985/86:83 s 17, 41f.

¹³⁰ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹³¹ Prop. 1985/86:83 s 17.

¹³² Prop. 1985/86:83 s 42.

här har fått väga tyngre än t ex självriskresonemang.¹³³ Frågan är vad en ”ekonomiskt kännbar skada” är. Skall skadans storlek sättas i relation till den skadelidandes totala förmögenhet eller är det bara skadans faktiska storlek som ska vägas in? Uttalandet i propositionen tyder på att båda faktorerna skall vägas in. Om detta verkligen gjorts i praxis är osäkert. Vid min genomgång av publicerade rättsfall från överrätt har jag inte kunnat finna något exempel på att skadans storlek satts i förhållande till den skadelidandes totala förmögenhet eller där förmögenhetsställningen hos en drabbad har beaktats. Det finns dock exempel i praxis där skadans faktiska storlek vägts in och vilken betydelse som skall ges dessa omständigheter är osäker.

I NJA 1999 s 385 (Dalaröålet) beaktades skadans totala storlek och dess storlek i förhållande till fastigheternas totala värde. Skadorna varierade i storlek mellan 75 000 kronor och 216 000 kronor eller 8-12% av fastigheternas totala värde. Dessa värdeminskningar ansågs av HD påtagliga, men inte så kännbara att de blev avgörande för skälighetsbedömningen. Vilken slutsats man kan dra av detta för skälighetsbedömningens vidkommande är osäkert, men det bör påpekas att skadorna i detta fall uppkommit till följd av trafikstörningar och att sådana störningar i praxis har bedömts behöva tålas i större grad än andra störningar.

3.6.4.2 Betydelsen av typ av störning och typ av skadegörande verksamhet

Vid skälighetsbedömningen kan typen av störning som orsakat en viss skada få betydelse. Enligt propositionen kan vissa typer av störningar sällan eller aldrig anses vara orts- eller allmänvanliga. Detta gäller t ex föroreningar av mark eller grundvatten och störningar i form av sprängning. Å andra sidan anses mindre störningar i form av luft- och vattenföroreningar och buller i viss utsträckning få tolereras utan rätt till ersättning.¹³⁴ I propositionen framhålls dock att rättsläget för dessa typer av störningar kan komma att ändras i takt med att de tekniska möjligheterna att förebygga störningarna ökar.¹³⁵

NJA 1992 s 896 (Fasadputsens) rörde frågan huruvida skadeståndskyldighet förelåg för skador som påstods orsakade av sprängningsarbeten. I målet hade Stockholms VA-verk utfört sprängningar i samband med visst ledningsarbete. HD ansåg att skadeståndskyldigheten för detta sprängningsarbete inte kunde anses begränsat med hänvisning till orts- eller allmänvanlighetsrekvisiten. Av rättsfallet framgår inte vilka omständigheter HD beaktade för att nå denna slutsats, men det torde dock enligt min mening vara troligt att HD uppmärksammat att propositionen speciellt nämnt störning i form av sprängning som exempel på en störning som sällan eller aldrig kan anses vara orts- eller allmänvanlig.¹³⁶

Om en störningar kan hänföras till kategorin estetiska- eller psykiska störningar kan detta också få betydelse när man ska avgöra huruvida en viss störning skäligen borde tålas. Det var länge osäkert om skador till följd av dessa typer av störningar verkligen kunde leda till ersättningsskyldighet. Visserligen nämns estetiska- och psykiska störningar i propositionen som exempel på en ”annan liknande störning” som

¹³³ Bengtsson, Statsmakten och äganderätten, s 50.

¹³⁴ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹³⁵ Prop. 1985/86:83 s 41.

¹³⁶ Prop. 1985/86:83 s 41.

omfattas av 32 kap. MB. Osäkerheten har istället bestått i huruvida dessa störningstyper verkligen kunnat överstiga den tröskel som finns inbyggd i orts- och allmänvanlighetsrekvisiten. I betänkandet påpekas angående psykiska störningar att det är så vanligt förekommande att människor upplever rädsla för viss typ av industriell verksamhet så att företag inte gärna kan vara skyldiga att ersätta sänkta fastighetsvärden annat än i speciella fall. Utredningen menade att i fall där risken "obestridligen" var "betydande" och störande industriell verksamhet tidigare saknats i ett område torde ett ofta reducerat skadestånd kunna utgå.¹³⁷ Beträffande estetiska störningar angav betänkandet att en skadelidande i vanliga fall fick finna sig i att omgivningen förfulas utan att ersättning för sänkta fastighetsvärden utges. I undantagsfall, där omgivningen varit "ovanligt attraktiv" genom sin naturskönhet och denna omgivning totalt ändrar karaktär skulle möjligen viss ekonomisk förlust kunna ersättas. Härvid framhöll dock utredningen att det vid tiden för betänkandet inte fanns några exempel på rättspraxis där så verkligen skett.¹³⁸

I NJA 1988 s 376 (Torslandamålet) gav dock HD som tidigare nämnts (se s 19f) tydligt uttryck för att estetiska och psykiska störningar i vissa fall skulle kunna komma att berättiga till skadestånd. HD ansåg i Torslandamålet att psykiska störningar i form av oro för påverkan av den framdragna kraftledningen och estetiska störningar i form av en förfulad omgivning "otvivelaktigt" kunde upplevas som besvärande. Vid bedömningen av om ersättning skäligen skulle utgå med hänsyn till orts- och allmänvanlighetsrekvisiten noterade HD att den drabbade fastigheten var belägen i ett "hittills tämligen skyddat läge men likväl belägen i nära anslutning till miljöstörande industri av betydande omfattning". HD ansåg att en fastighetsägare i "sådana omgivningar" måste räkna med ett visst mått av estetiska och psykiska störningar. Man drog sedan slutsatsen att eftersom varken estetiska eller psykiska störningar låter sig mätas utan är föremål för "utpräglat subjektiva bedömningar" så skulle gränsen för vad en fastighetsägare måste tåla med hänsyn till vad som är orts- eller allmänvanligt "sättas tämligen högt". I målet hade fastighetsägaren yrkat skador på ca 7,5%. HD menade att en sådan värdeminskning inte var större än vad fastighetsägaren måste tåla då det gällde inverkan av estetiska och psykiska störningar.

Av HDs dom framgår på ett tydligt sätt att typen av störning har betydelse för vad en fastighetsägare skäligen bör tåla. Av domen tycks också kunna utläsas att vid estetiska och psykiska störningar en fastighetsägare åtminstone måste tåla 7,5% i värdeminskning på sin fastighet, men om detta alltid skall gälla är naturligtvis osäkert. Var gränsen för att HD skulle ha utdömt skadestånd går framgår inte av domen. Bengtsson menar att det skulle vara tänkbart att ersättning skulle kunna utgå även vid skador understigande 7,5% om det skulle röra sig om förfulning av en miljö som är känsligare än den i Torslandamålet. Som stöd för detta hänvisar Bengtsson till en rad tidigare hovrättsfall.¹³⁹

I hovrättspraxis har utdömts ersättning vid psykisk störning. I ett hovrättsmål från 1989 utgick ersättning till fastighetsägare i närheten av en anläggning för lagring av miljöfarligt avfall.¹⁴⁰ Hovrätten ansåg i det fallet att det förelåg en beaktansvärd risk

¹³⁷ SOU 1983:7 s 263.

¹³⁸ SOU 1983:7 s 263.

¹³⁹ Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2 s 203f.

¹⁴⁰ Lantmäteriets rättsfallsregister V86:20.

för farliga utsläpp i händelse av brand inom anläggningen och utdömde därför ersättning för reducerade fastighetsvärden. Varken orts- eller allmänvanlighetsrekvisiten ansågs hindra ersättningen i detta fall. Detta rättsfall tyder på att ersättning för skada till följd av psykisk störning skulle kunna utgå om det finns verkligt fog för den psykiska störning som en drabbad kan uppleva och inte bara en generell rädsla på den ”drabbades” sida.

Genom NJA 1999 s 385 (Dalarö-målet) är det definitivt fastställt att estetiska störningar i vissa fall kan överskrida den tröskel som uppställs genom orts- och allmänvanlighetsrekvisiten och därför verkligen kan leda till ersättningsskyldighet. Flera speciella omständigheter ledde i detta fall till att ersättning utgick. Bland annat beaktades att den nybyggda vägen hade utgjort en ”betydande förändring på orten” och att de skadelidande inte haft anledning att räkna med en så ingripande förändring av miljön. Även det drabbade områdets unika skärgårdsmiljö poängterades och det faktum att fastighetsägarnas möjlighet att nyttja sina uteplatser på det sätt som förutsatts hade starkt begränsats. Trots att HD ansåg att det var de estetiska immissionerna i detta fall som orsakat den största delen av värdeminskningarna på fastigheterna bör det framhållas att det i detta målet även var frågan om bullerstörningar. Det är osäkert hur HD hade bedömt frågan om endast estetisk störning hade förelegat eftersom flera faktorer beträffande bullernivåerna också vägdes in i skälighetsbedömningen. Enligt min mening öppnar dock detta rättsfall klart upp för möjligheten att även enbart estetiska störningar kan överstiga gränsen för vad som skäligen bör tålas. Detta rättsfall har även behandlats tidigare i uppsatsen och kommer vidare att behandlas mer i nästa avsnitt.

Vissa typer av störningar uppkommer till följd av att verksamhet som anses samhällsnyttig bedrivs. Det kan t ex röra sig om byggandet av en väg eller driften av ett reningsverk. Enligt propositionen kan en skadelidande få anses tåla mer då en skada uppkommer till följd av en sådan samhällsnyttig verksamhet. Särskilt gäller detta då skadan som uppkommit är en ren förmögenhetsskada. Ett exempel på detta är sänkta villavärden till följd av anläggandet av ett reningsverk. Även för verksamhet av detta slag gäller dock att störningar som anses acceptabla idag, med hänvisning till att de är svårfrånkomliga, kan komma att bedömas på ett annat sätt i framtiden då värderingar i samhället förändras. I propositionen nämns att sådana förändringar i värderingar kan ge sig uttryck bl a genom att samhället ändrar de normer för vad som får anses vara acceptabla störningar. Sådana normer finns t ex för bullerstörningar.¹⁴¹ I detta sammanhang bör dock påpekas att då en skadelidandes hälsa försämras, en invändning om att störningen som orsakat denna skada har uppkommit till följd av samhällsnyttig verksamhet inte bör kunna medföra befrielse från skadestånd. Undantag från detta torde kunna göras om försämringen på den skadelidandes hälsa är obetydlig.¹⁴² Trafikimmissioner i form av t ex buller och skakning från en väg är exempel på sådana samhällsnyttiga störningar som varit upp för bedömning vid ett flertal tillfällen i rättspraxis och kommenterats särskilt i litteraturen. Även före tillkomsten av miljöskadelagen fanns tendenser på att trafikimmissioner fick uppgå till särskilt höga nivåer innan skadeståndsskyldighet uppkom.¹⁴³

¹⁴¹ Prop. 1985/86:83 s 41f.

¹⁴² SOU 1983:7 s 263.

¹⁴³ Prop. 1969:28 s 240, SOU 1966:65 s 282.

I både Värmdöledsmålet och Dalaröområdet var trafikkommissioner uppe för bedömning och i båda fallen ansågs de skadelidande bära tåla 5% minskning i fastigheternas värde utan rätt till ersättning. Ersättning utgick dock för skador överstigande denna gräns. Flera faktorer vägdes här in i skälighetsbedömningen.¹⁴⁴

I NJA 1975 s 155 (Solnafallet), som föregick både Värmdöledsmålet och Dalaröområdet, var frågan om sättningskador på villor längs en väg, som orsakats av skakningar från en ökad trafikintensitet, var ersättningsgilla. Vid bedömningen av om skadorna skäligen borde tålas med hänsyn till förhållandena på orten och vad som var allmänt förekommande noterade HD att förarbetena till miljöskyddslagen uttalat att det fanns en tendens att låta trafikkommissioner uppgå till särskilt hög nivå utan att skadeståndsskyldighet förelåg. I detta fall kom dock HD fram till att fastighetsägarna hade rätt till ersättning trots att det rörde sig om en skada som uppkommit till följd av trafik. I detta fall gjordes inget 5% toleransavdrag trots att skadan alltså berodde på trafikverksamhet. Anledningen till att HD inte gjorde något toleransavdrag kan bero på att skadorna i detta fallet var saksador och inte rena förmögenhetsskador. Ett annat skäl kan vara att störningarna bestod i skakningar från trafiken och inte störningar i form av buller eller estetisk störning. Ett annat skäl kan dock istället vara att detta mål föregick Värmdöledsmålet och att ett 5% toleransavdrag då inte var fastlagd praxis på området. Huruvida alla fall rörande skador till följd av skakning från trafik skall undantas från ett toleransavdrag är därför oklart. Det är dock fullt möjligt, även om det enligt min mening inte är troligt, att Värmdöledsmålet och Dalaröområdet har gjort att Solnafallet i vissa delar är obsolet. Vilka omständigheter som HD beaktade för att utdöma skadestånd i detta fall behandlas i avsnitt 3.6.4.5.

Störningar till följd av annan samhällsnyttig verksamhet har varit uppe för bedömning i ett hovrättsmål från 2004. I detta mål konstaterade hovrätten, som redan diskuterats i 3.6.2, att JAS-flygningar vid Malmens flygfält var att anse som ortsvanliga. Med hänsyn till ortsvanligheten, svårigheten att objektivt fastställa skadans omfattning och den ”mycket stora samhällsnyttan” av flygningarna ansåg hovrätten att toleransgränsen i detta fall måste sättas högt. I målet fastslog sedan hovrätten att med beaktande av dessa skäl, och med beaktande av att möjligheterna att använda fastigheten för sitt nuvarande ändamål (jordbruk) inte hade påverkats genom flygningarna, skadan inte vara större än vad som skäligen borde tålas. I målet konstaterade hovrätten att någon utredning om storleken på fastighetens värdeminskning inte hade presenterats. Skadans storlek kunde därför inte tjäna som vägledning vid bestämmande av om störningen skäligen borde tålas.

3.6.4.3 Betydelsen av fastställda normer och attitydförändringar

I de fall där myndigheter har utfördat normer för olika störningstyper kan dessa få betydelse för skälighetsbedömningen. Detta har bl a visat sig i rättspraxis beträffande buller. Som tidigare nämnts gäller att även om en verksamhet har fått myndigheters tillstånd att bedrivas detta inte med automatik innebär, att en verksamhet som håller sig inom ramarna för tillståndet, också undgår skadeståndsplikt för t ex bullerstörningar.

¹⁴⁴ Se vidare avsnitt 3.6.4.3.

Gränsen för vilka störningar som skäligen bör tålas är inte tänkt att vara oföränderlig. När nya tekniska möjligheter utvecklas som gör det möjligt att förebygga störningar kan gränserna för vad som skäligen borde tålas vara lägre än i nuläget. Även ändringar i normer uppställda av myndigheter beträffande störningsgränser kan också komma att ändras.¹⁴⁵ När man skall tolka tidigare rättsfall är det därför viktigt att ha detta i åtanke.

I NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) hade HD att ta ställning till om ersättning skulle utgå till fastighetsägare för sänkta fastighetsvärden till följd av buller från en ny trafikled. I sin bedömning av om bullret skäligen borde tålas på grund av sin allmänvanlighet poängterade HD att trafikimmissioner drabbade en betydande del av fastighetsbeståndet i Sverige. Man noterade även att förarbetena till miljöskyddslagen uttalat att enligt dåvarande praxis det förelegat en tendens att låta just trafikimmissioner uppgå till särskilt hög intensitet utan att skadeståndsskyldighet förelegat. HD ansåg att, för att finna en rimlig gräns för när ersättningsskyldighet skulle uppstå, viss ledning vid tillämpning av allmänvanlighetsrekvisitet kunde hämtas från normer för tillåtligheten av trafikimmissioner. HD tog därvid fasta på ett betänkande angående vägtrafikbuller som lagts fram av trafikbullerutredningen. Man ansåg att, trots att statsmakerna inte fattat något beslut grundat på betänkandet, det inte fanns något bättre material vid denna tidpunkt som kunde användas för bedömningen av vilket trafikbuller som borde tålas. Med ledning av de rekommenderade bullernivåer i betänkandet och uppmätta värden för de i målet berörda fastigheterna ansåg HD att bullernivåerna som drabbat fastigheterna gav uttryck för ”trafikimmissioner av hög intensitet”. Man noterade att sådana immissioner förekom på åtskilliga håll i landet, framförallt i centrala delar av större tätorter. HD konstaterade sedan att fastigheterna i just detta mål var belägna i ”utkanten av en stor tätort”. Med ledning av bullerutredningens betänkande konstaterade HD sedan att bullernivåerna för de aktuella fastigheterna inte var ”så allmänt förekommande i de större tätorternas ytterområden” och att det därför inte vore skäligt att fastighetsägarna borde tåla hela värdeminskningen till följd av trafikimmissionerna. Man konstaterade således att ersättning skulle utgå för skadorna till följd av bullret. HD poängterade i sin dom att värderingar gällande buller och trafikimmissioner ständigt förändras och att därför domstolspraxis inte kunde lägga fast gränsvärden som kunde tänkas gälla på lång sikt.

NJA 1999 s 385 (Dalaröålet) rörde frågor liknande de i Värmdöledsmålet. Fastighetsägare begärde här ersättning för minskade fastighetsvärden till följd av byggandet av en ny väg. Målet rörde främst immissioner i form av trafikbuller och den estetiska inverkan av den nya vägen. Även om förekomsten av dessa immissioner var ostridig, var partern oense i frågan om omfattningen av immissionerna och hur dessa skulle beräknas. Kommunen menade att den sk nordiska beräkningsmodellen för trafikstörningar skulle ligga till grund för beräkning av bullernivåer. Med hänvisning till att antalet fordon per årsmedel dygn (ÅDT) enligt kommunen var 1350 och antal fordon per somarmedel dygn (SDT) var 1750 och med hjälp av den nordiska beräkningsmodellen hävdade kommunen att ingen av de klagandes fastigheter var utsatt för buller som översteg riktvärdena. Fastighetsägarna hävde å sin sida att en användning av bullernivåer beräknade efter ÅDT var felaktig. Man hävdade att det inte var den genomsnittliga störningsnivån som var det väsentliga.

¹⁴⁵ Prop. 1985/86:83 s 41f, SOU 1983:7 s 264.

Istället ansåg man att maximalnivåer skulle användas som ett mått på störningen eftersom det är förändringar i omgivningen som människan reagerar på. HD uttalade härvid att miljöskadelagen måste bygga på tanken om att det är den faktiska störningen som skall bedömas och inte ett genomsnittsvärde. Härefter poängterade dock HD att en sådan individualiserad bedömningsmetod skulle te sig mindre lämplig vid tillämpning av Orts- och allmänvanligheten hos en miljöstörning. Man menade att detta skulle kräva att faktiska bullermätningar måste göras. En svårighet med faktiska bullermätningar kunde också vara att hänsyn måste tas till buller från andra störningskällor och inverkan av faktorer som bakgrundsljud och klimatologiska och topografiska förhållanden. HD poängterade också att faktiska bullermätningar inte kunde göras förrän efter att en miljöskada faktiskt uppstått. För beräkningar av förväntade immissioner menade HD att en mera schablonartad metod, som den nordiska modellen, skulle kunna användas då det framgick att denna metod var allmänt vedertagen. HD menade med hänvisning till detta att kommunens beräkningar med ekvivalenta dygnsnivåer skulle läggas till grund för bullerstörningarnas omfattning och intensitet. Viss hänsyn kunde dock också tas till maximalnivåer. Med utgångspunkt i att fastigheterna används för permanentboende ansåg HD dessutom att det var årsgenomsnittet för trafiken som skulle användas för störningsbedömningen och inte sommargenomsnittet.

HD fann sedan att störningarna från vägen inte kunde anses vara ortsvanliga (se ovan s 30f)

Vid bedömning av om störningarna från vägen var allmänvanliga beaktade HD följande. Det berörda området hade i likhet med andra orter i Stockholms närhet drabbats av utbyggnad av vägar för att klara ökad trafik. Tillkomsten av en sådan väg med dess trafik och estetiska inverkan fick enligt HD generellt uppfattas som allmänvanlig. Beträffande bullret konstaterade HD att bullerstörningarna från vägen inte var onormalt stora och att flera människor i tätorter av Dalarös slag var utsatta för liknande störningar. Bullerstörningarna fick därför också betraktas som allmänvanliga.

HD påpekade därefter att trots att de bedömt störningarna som allmänvanliga detta i sig inte uteslöt ersättning. Skälighetsprövning måste göras och flera omständigheter borde vägas in. Enligt HD kunde Dalarös speciella karaktär innebära att normala störningar kunde ha större betydelse än på andra platser. Även den sammantagna inverkan av immissionerna, skadans art, skadans totala storlek, att de skadelidande var privatpersoner, överskridande av normer, samhällsnyttan av vägen och att toleransgränsen för buller och estetisk påverkan kunde vara högre än för vissa andra störningar kunde beaktas vid skälighetsbedömningen. Angående den sammantagna inverkan av immissionerna konstaterade HD att det var svårt att lägga ihop bullerstörningar med estetiska immissioner då endast bullerstörningar gick att mäta objektivt. Man menade därför att man istället fick använda sig av den ekonomiska betydelsen av immissionerna som värdemätare. Genom en sammanvägning av vittnesmål fastställde HD att störningarna orsakat minskade fastighetsvärden som låg mellan 75 000 och 216 000 kronor eller 8-12% av fastigheternas värde före vägens tillkomst. HD konstaterade att dessa värdeminskningar visserligen var påtagliga men inte så kännbara att de skulle bli avgörande för skälighetsbedömningen. Av de totala minskade fastighetsvärdet ansåg HD att skadorna på de estetiska störningarna var större än de orsakade av buller.

Vid beaktande av normer konstaterade HD att sådana endast fanns med avseende på bullerstörningar. Man noterade härvid att de gränsvärden som rekommenderats av Trafikbullerutredningen och som använts i Värmdöledsmålet inte blivit antagna av statsmakterna. HD hänvisade istället till riktlinjer angående buller som fanns omnämnda i senare propositioner och konstaterade att bullernivåerna för fastigheterna i Dalarö inte överskred de angivna riktvärdena. HD konstaterade att vid en bedömning av huruvida trafikimmissioner skulle vara ersättningspliktiga viss ledning kunde hämtas från de normer som samhället ställt upp. Man poängterade dock att sådana normer inte alltid kunde vara utslagsgivande för vad en fastighetsägare var skyldig att tåla utan ersättning utan skulle kunna frångås. Vid en sådan bedömning borde fastigheternas belägenhet i förhållande till en större tätort kunna få betydelse. Med hänvisning till domen i Värmdöledsmålet konstaterade man att en högre grad av störning måste tålas i de centrala delarna av en stor tätort, än för fastigheter belägna i de större tätorternas ytterområden. Med hänvisning till återhållsamheten för ersättning vid trafikstörningar och intresset av förutsebara normer konstaterade man att för fastigheter i eller i utkanten av större tätorter det endast i undantagsfall kunde bli fråga om ersättning för trafikimmissioner när gällande normer inte överskridits. HD menade att detta i viss utsträckning också måste gälla för orter belägna på ett större avstånd från en stor tätort, speciellt eftersom dessa orter gradvis kunde komma att ändra karaktär. Man poängterade dock att det för denna typ av orter måste finnas ett större utrymme för en individuell bedömning. HD menade att omständigheten huruvida fastighetsägarna haft att räkna med en ingripande förändring av närmiljön kunde vara av betydelse vid en sådan individuell bedömning. Man konstaterade härvid att de berörda fastigheterna i Dalarö var belägna i en unik skärgårdsmiljö ca fem mil från Stockholm till vilken fastighetsägarna sökt sig för en särskilt naturskön och lugn omgivning. HD konstaterade att Dalarös belägenhet i havsbandet torde ha uppfattats som en slags garanti för att genomfartstrafik till Stockholm inte skulle komma till stånd.

I sin bedömning av om störningarna skäligen borde tålas utan rätt till ersättning tog HD också fasta på att fastigheternas uteplatser sommartid blev utsatta för höga maximalnivåer av buller. Man konstaterade också att de använda beräkningsmodellerna för buller som använts inte beaktade det buller som skulle uppstå då fordon accelererade efter en korsning på den nya vägen och endast beaktade maximalnivåer av buller från fordon över 3,5 ton. På grund av fastigheternas läge fanns endast begränsade möjligheter att skydda sig mot bullret. HD drog sedan slutsatsen att möjligheten att begagna fastigheterna på det sätt som förutsatts "starkt begränsats" genom vägen och fastighetsägarna hade blivit utsatta för "kännbara obehag". Man menade att detta i synnerhet gällde uteplatserna under sommarperioden och konstaterade att just sommarperioden var särskilt viktig för en ort av Dalarös karaktär.

Med hänvisning till en samlad bedömning av omständigheterna konstaterade HD att fastighetsägarna inte skäligen borde tåla hela värdeminskningen på sina fastigheter till följd av buller och estetiska immissioner. Med hänvisning till domskälen i Värmdöledsmålet slog man sedan fast att ett avdrag på fem procent av fastigheternas värde före immissionsskadan skulle göras. Man poängterade att detta avdrag skulle gälla trots att de estetiska immissionerna svarade för "en förhållandevis stor del av värdeminskningen".

Genom domen i Dalarö-målet framgår att väldigt stor vikt skall läggas vid befintliga bullernormer då det gäller trafikimmissioner i eller i utkanten av större tätorter. I sådana fall innebär rättsfallet att ersättning endast i undantagsfall kan utdömas om inte skadevällaren överskridit en befintlig norm. Rättsfallet innebär också att avståndet till en stor tätort kan få betydelse för vilken vikt som skall tillmätas dessa gällande normer. Enligt domen framgår att det finns "ett något större utrymme för en individuell bedömning" då en drabbade fastighet är belägen på ett större avstånd från en stor tätort. Vid en sådan situation finns alltså ökade chanser att få ersättning vid bullerstörning även om gällande normer inte överstigits.

En intressant fråga är vilken betydelse antagna normer skall ges beträffande andra störningar, t ex vid luftförorening. I Dalarö-målet uttalar visserligen HD att det är av intresse att det finns hanterliga och förutsebara normer vid bedömning av en ersättningsfråga, men samtidigt påtalar man att reglerna för miljöskador förutsätter återhållsamhet beträffande skadestånd för trafikstörningar. Genom domen kan man alltså inte utan vidare dra någon slutsats hur normer skall tillämpas då fråga inte är om trafikstörning.

Det bör alltså noteras att bullerstörningarna i både Värmdöledsmålet och Dalarö-målet uppkommit till följd av att viss samhällsnyttig verksamhet bedrivits. Om störningarna hade berott på annan verksamhet är det möjligt att större utrymme funnits för att ersättning skall utgå även då gällande normer inte överskridits. Det är, som tidigare diskuterats, troligt att den enskilde måste tåla mer störningar från en samhällsnyttig verksamhet i allmänhet och en trafikstörning i synnerhet än från annan verksamhet.

Vid en jämförelse mellan Värmdöledsmålet och Dalarö-målet framgår att de normer för bullerstörningar som kan användas vid skälighetsbedömningen kan ändras genom att nya normer antas. De gränsvärden för buller som användes i Dalarö-målet behöver alltså inte nödvändigtvis gälla för buller idag.

Det är intressant att notera att HD i Dalarö-målet, vid bedömningen av bullerstörningarna, utgick ifrån att de drabbade fastigheterna användes för permanentboende. Flera av fastigheterna användes nämligen enligt fastighetsägarna endast som fritidsboende. Det är möjligt att HD i denna fråga anslöt sig till hovrättens motivering, även om detta inte klart framgår i domen. Hovrätten ansåg nämligen att bebyggelsen var en blandning av fritids och permanentbebyggelse och att en snabb "permanentning" pågick. Hovrätten påpekade också att värderingarna av fastigheterna som gjorts i målet utgick från att presumtiva köpare skulle komma att använda fastigheterna för permanentboende. Dessutom framhöll hovrätten att området var stadsplanelagt. Det är möjligt att HD hade kommit fram till att bullerstörningarna överstigit gällande normer om man utgått ifrån att fastigheterna använts endast som semesterbostäder, eftersom man då vid beräkning av bullerstörning troligen hade använt sig av fordon per sommarmedeldygn.

Det är också intressant att notera att HD i Dalarö-målet inte använde sig av den faktiska bullerstörningen utan av uppskattade bullernivåer beräknade med hjälp av en vedertagen beräkningsmodell. Även om den faktiska bullerstörningen funnits att tillgå är det möjligt att denna inte hade använts. HD uttalar nämligen i Dalarö-målet att hänsyn vid en sådan bedömning i så fall skulle behöva tas till buller från andra

störningskällor. Hänsyn skulle också behöva tas till annat bakgrundsljud och klimatologiska och topografiska förhållanden. Om tillräckligt underlag funnits för att ta hänsyn till dessa omständigheter är det dock enligt min mening troligt att de verkliga bullernivåerna skall användas. Speciellt med tanke på att HD uttalade att miljöskadelagen byggde på tanken att den faktiska störningen skulle bedömas och inte ett genomsnittsvärde. En nackdel med att använda sig av nivån för den faktiska störningen, och som HD också påpekar, är naturligtvis att en bedömning i skadestandsfrågan inte kan göras förrän vid den tidpunkt då störningskällan faktiskt existerar, eller som i Dalaröområdet, då vägen faktiskt är färdigbyggd.

3.6.4.4 Betydelsen av prioritet

En fråga som kan komma att aktualiseras vid skälighetsbedömningen rör frågan om betydelsen av prioritet, det vill säga vem som var först på plats, den störande verksamheten eller den skadelidande. Om t ex en villa uppförs vid en starkt trafikerad väg kan man ifrågasätta om villaägaren skall kunna få ersättning av väghållaren på grund av att villan utsätts för störningar i form av buller och avgaser. Villan är ju uppförd på platsen vid en tidpunkt då störningen redan existerade.¹⁴⁶ Det är möjligt att prioriteten kan få betydelse ur flera synvinklar. Detta gäller bl a för bedömningen av ortsvanligheten och skälighetsbedömningen. Frågan om prioritet skulle också, enligt Eriksson, kunna behandlas utanför skälighetsbedömningen. Eriksson menar att en skadelidande kan anses ha medverkat till skadans uppkomst genom att t ex bygga en villa i närheten av en miljöfarlig verksamhet. Enligt Eriksson skulle då reglerna om jämkning av skadestånd på grund av medverkan till skadans uppkomst i skadeståndslagen kunna tillämpas.¹⁴⁷

Vid tillkomsten av miljöskyddslagen diskuterades den eventuella betydelsen av prioritet. Enligt betänkandet till miljöskyddslagen kunde prioriteten få indirekt betydelse genom tillämpningen av Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten. Nämligen genom att då t ex en bostad uppförs i närheten av en störande verksamhet, den störande verksamheten undgår ersättningskyldighet på sin vanlighet. Den störande verksamheten finns ju redan på orten och kan därför ibland antas vara ortsvanlig eller i vissa fall allmänvanlig.¹⁴⁸

Enligt propositionen till miljöskyddslagen torde också viss begränsad möjlighet att tillämpa medvållanderesonemang finnas.¹⁴⁹ I betänkandet antogs att omständigheterna måste innefatta ett alldeles speciellt risktagande för att detta resonemang skulle bli framgångsrikt.¹⁵⁰ Enligt propositionen torde den som bebygger sin fastighet enligt gällande byggnadsbestämmelser normalt inte kunna anses medvållande till en senare inträffad immissionsskada. Detsamma skulle enligt propositionen gälla även om byggnadsbestämmelserna var olämpliga med hänsyn till redan befintliga verksamheter. Enligt propositionen bör man dock kunna kräva att den som bebygger

¹⁴⁶ Exempel efter Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 76.

¹⁴⁷ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 76.

¹⁴⁸ SOU 1966:65 s 285.

¹⁴⁹ Prop. 1969:28 s 244.

¹⁵⁰ SOU 1966:65 s 285.

sin fastighet skall ta sådan hänsyn till befintliga störande anläggningar att onödiga störningsrisker undviks.¹⁵¹

Efter miljöskyddslagens tillkomst avgjordes ett mål som möjligen berör frågan om prioritet. I detta rättsfall användes inte medvållanderesonemang utan frågan behandlades inom ramen för skälighetsbedömningen. I NJA 1975 s 155 (Solnafallet) kan man alltså framskymta att HD tagit viss hänsyn till frågan om prioritet. Rättsfallet rörde en väg genom ett villaområde som under en längre tid utsatts för ökad trafikintensitet. Frågan i målet var om den ökade trafiken, som genom skakning orsakat sättningsskador på några av de kringliggande villorna, gav fastighetsägarna rätt till ersättning enligt då gällande miljöskyddslag.

HD konstaterade att skadorna orsakats av en sådan störning som omfattades av lagen och att de varit av betydelse. Vid behandlingen av vad som skäligen borde tålas med hänsyn till förhållande i orten och till vad som allmänt förekom under jämförliga förhållanden beaktade HD följande: När villorna *uppfördes* hade gatan karaktären av lugn lokalgata. Trots att en stadsplan förutsatte att gatan skulle komma att utgöra en förbindelsegata till en större väg ansåg HD att förhållandena "icke anses ha givit villaägarna anledning räkna med en trafikökning ens tillnärmelsevis motsvarande den som i verkligheten inträdde." Med beaktande av att fastigheterna även varit bebyggda i enlighet med gällande stadsplan och uppförda efter normal teknisk standard dömde HD kommunen, i egenskap av väghållare, att betala ett skadestånd till de drabbade fastighetsägarna.

Av det ovan anförda referatet från HD:s dom torde kunna utläsas att HD fäst viss vikt vid den omständigheten att villorna uppförts innan trafiken blivit intensiv. Därigenom borde även kunna dras den slutsatsen att vid tillämpning av skälighetsbedömningen enligt Orts- och allmänvanlighetsregeln frågan om prioritet i vissa fall kan beaktas som en omständighet bland andra. Hur HD hade dömt om det i stadsplanen stått klart att trafikintensiteten skulle öka på så sätt som även gjordes är naturligtvis oklart men av det ovan gjorda citatet skulle eventuellt kunna utläsas att HD då skulle komma att bedöma en sådan situation på ett annat sätt.

I betänkandet till miljöskadelagen antogs att frågan om den skadegörande verksamheten eller den skadelidande var först på plats skulle kunna beaktas vid skälighetsbedömningen och att motiven till den gamla miljöskyddslagen på detta området skulle fortsätta att gälla.¹⁵²

I propositionen till miljöskadelagen behandlas inte frågan om prioritet och vad som säkert gäller på området är därför oklart. Mig veterligen finns efter tillkomsten av miljöskadelagen inte något rättsfall som behandlar denna fråga. Det kan dock än en gång påpekas att departementschefen vid tillkomsten av miljöskadelagen framhöll att vid tillämpning av Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten ledning för hur dessa rekvisit skulle tillämpas kunde hämtas i tidigare praxis på området då denna enligt departementschefen fick anses godtagbar.¹⁵³ Av detta torde följa att NJA 1975 s 155 fortfarande får anses äga giltighet och att prioritet i vissa fall torde kunna vägas in som en del i skälighetsbedömningen.

¹⁵¹ Prop. 1969:28 s 244.

¹⁵² SOU 1983:7 s 152f, 264.

¹⁵³ Prop. 1985:86:83 s 17.

3.6.4.5 Betydelsen av immissionskänslig egendom

En särskild fråga vid tillämpningen av Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten är huruvida den omständigheten att den skadade egendomen eller den skadelidande varit särskilt immissionskänslig kan beaktas vid skälighetsbedömningen. Denna fråga kan t ex aktualiseras då en person som är särskilt känslig för damm utsätts för damm från ett vägbygge eller då ett äldre hus utsätts för störningar i form av skakningar.

Enligt propositionen till den gamla miljöskyddslagen gällde att skador som berodde på att en drabbad fastighet eller en skadelidande tålde särskilt lite normalt föll utanför det strikta skadeståndsansvaret.¹⁵⁴ I betänkandet till samma lag påpekades dock att om skadevällaren ansågs ha försummat att vidta skäligen försiktighetsmått skadestånd i vissa fall kunde utgå enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer om vållande.¹⁵⁵ Enligt miljöskyddslagen torde alltså ha gällt att skadelidande inte kunde kräva skadestånd för andra olägenheter än vad mindre känsliga grannar skulle ha kunnat fått ersatt.¹⁵⁶

I NJA 1975 s 155 (Solnafallet) hade villor längs en väg drabbats av sättningskadorna till följd av ökad trafik på en väg. Kommunen hade i målet invänt att skakningarna från trafiken inte varit så stora att de skulle ha orsakat skador på byggnader av normal beskaffenhet och att den väsentliga orsaken till skadorna var bristfälligheter i byggnaderna och husgrunderna. I målet var ostridigt att byggnaderna konstruerats efter då gällande normala tekniska standard och godkänts av byggnadsnämnden. Tingsrätten påpekade med anledning av detta att det inte kunde komma på fråga att kräva att fastighetsägarna förstärkte sina husgrunder med anledning av den ökade trafiken. HD behandlade inte denna fråga specifikt men vid tillämpningen av Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten beaktade man att fastigheterna var bebyggda i enlighet med gällande stadsplan och att villorna var uppförda enligt då gällande tekniska standard och godkända av byggnadsnämnden. Man påpekade också att villaägarna vid tidpunkten för byggandet av villorna inte haft anledning att räkna med en sådan trafikökning som ägt rum. Trots att HD i domen antyder att skakningarna möjligen inte hade orsakat lika stor skada på ett hus av annan standard ansåg man inte att skadorna skäligen borde tålas.

Det går naturligtvis inte av HDs dom att dra den slutsatsen att om en fastighet är uppförd i enlighet med gällande standard detta alltid betyder att immissionskänsligheten saknar betydelse. Domen tyder dock på att om en fastighets immissionskänslighet bottnar i dess konstruktion och därför anses vara mer immissionskänslig än andra senare bebyggda fastigheter detta, åtminstone i vissa fall, inte ska omöjliggöra erhållandet av skadestånd så länge som villan är byggd i enlighet med gällande stadsplan och i enlighet med då gällande tekniska standard. Domen tyder också på att om villorna inte varit uppförda enligt då gällande byggstandard och därför varit ännu mer känsliga för skakningar detta kanske hade medfört att viss störning hade behövt tålas. Av domen torde alltså framgå att immissionskänslighet kan vara en faktor att beakta vid skälighetsbedömningen.

¹⁵⁴ Prop. 1969:28 s 240.

¹⁵⁵ SOU 1966:65 s 283.

¹⁵⁶ SOU 1983:7 s 54.

Vid tillkomsten av miljöskadelagen uttalades att vid skälighetsbedömningen kunde särskilt beaktas om obehagen för en skadelidande beror på sådan särskild känslighet som den skadelidande själv bör stå risken för.¹⁵⁷ I propositionen till miljöskadelagen kommenteras också uttalandena i förarbetena till gamla miljöskyddslagen om att skador som har sin grund i att en viss fastighet eller en viss skadelidande tål särskilt lite skulle falla utanför det strikta skadeståndsansvaret. Enligt propositionen torde gälla att en skadelidande som utsätts för mera *vanliga* störningar inte rimligen kan kräva ersättning för skador som till väsentlig del beror på hans egna förhållanden.¹⁵⁸ Enligt propositionen gäller också att en uppdelning av skadan skall göras om detta är möjligt. Skadevällaren skall då endast svara för sin del av skadan.¹⁵⁹ Detta torde i så fall innebära att om en utredning t ex kan visa att 25% av skadan beror på skadevällaren och 75% beror på immissionskänslighet, ersättningen endast skall uppgå till 25% av skadans värde. Med tanke på det tidigare uttalandet i propositionen är det möjligt att en sådan uppdelning endast skall ske vid ovanliga störningar eller då skadan inte till väsentlig del beror på den skadelidandes egna förhållanden.

I rättspraxis har frågan om särskilt känslig egendom berörts i NJA 1992 s 896 (Fasadputsen). Rättsfallet rörde frågan om ersättning för skador på fasadputs som påstods orsakade av sprängningsarbeten. Käranden gjorde i målet gällande att sprängningsarbeten som företagits hade orsakat skada genom skakning på fasaden till kärandens fastighet. Käranden hävdade också att sprängningsarbetena inte kunde anses vara orts- eller allmänvanliga och att det förelåg övervägande sannolikhet för att skadan uppkommit till följd av sprängning. Svaranden - Stockholms stad - bestred käromålet och anförde bland annat att vibrationerna skäligen borde tålas på grund av att de var att betrakta som orts- och allmänvanliga. Man gjorde även gällande att orsakssamband mellan störning och skada inte förelåg och att sprickor i putsen redan funnits vid tiden före sprängning.

HD ansåg inte att rätten till skadestånd skulle vara begränsad med hänsyn till att störningen skulle vara att anse som ortsvanlig eller allmänvanlig. HD fann att övervägande sannolikhet talade för att sprickbildningen utlösts av sprängningen. Man ansåg dock att skakningarna hade legat "väsentligt" under en nivå som hade riskerat att skada fasadputsens om den inte varit bristfällig. HD konstaterade sedan att en bidragande orsak till skadorna var att "fasadputsens befunnit sig i ett mindre gott skick och varit nära brottgränsen". HD konstaterade att det inte gick att avgöra hur lång tid det skulle tagit för sprickorna att bli synliga om inte sprängningarna hade ägt rum och med hänsyn till dessa omständigheter utdömde HD ett till hälften jämkat skadestånd.

HDs dom tyder på att den bristfälliga fasadputsens inte beaktades vid tillämpningen av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten utan fick betydelse genom att HD ansåg att bristande kausalitet förelåg mellan störning och viss del av skadan.¹⁶⁰ Det bör alltså påpekas att vid sidan av reglerna i miljöskadelagen även allmänna skadeståndsrättsliga principer om t ex adekvat kausalitet kan tillämpas. Det är oklart varför HD inte beaktade den bristfälliga fasadputsens inom ramen för skälighetsbedömningen. Möjligen menade man att störningen i detta fall, sprängningen, var av sådant slag att

¹⁵⁷ SOU 1983:7 s 156.

¹⁵⁸ Prop. 1985/86:83 s 42.

¹⁵⁹ Prop. 1985/86:83 s 47.

¹⁶⁰ Bengtsson, SvJT 1993 s 773.

den aldrig skäligen borde tålas och att skälighetsbedömningen i detta fall därför inte kunde medföra ett reducerat skadestånd.

Det bör påpekas att det i propositionen till miljöskadelagen framhålls att om en viss immissionskänslighet är så vanligt förekommande att en skadevällare bort räkna med den, befrias inte skadevällaren från skadestånd med hänvisning till immissionskänsligheten. Ett exempel på sådan känslighet är förekomsten av vissa typer av allergier.¹⁶¹ I detta fall kan alltså en skadevällare bli skadeståndsskyldig trots att dennes beteende inte skulle ha orsakat skada på en skadelidande som inte varit immissionskänslig.

Av det som framgått ovan är det oklart i vad mån immissionskänslighet kan påverka skälighetsbedömningen, men en rimlig lösning borde enligt min mening innebära att en jämförelse görs med hur en viss störning skulle ha drabbat en ”normalt” känslig person eller en ”normalt” känslig sak.

3.6.4.6 Betydelsen av erhållet tillstånd, möjlighet att begränsa störningar, samverkan mellan flera störningstyper och övriga omständigheter

Att en verksamhet bedrivs i enlighet med tillstånd grundat på andra miljörättsliga lagar innebär inte att verksamheten är undantagen från det strikta ansvaret i 32 kap. MB.¹⁶² Tillståndsfrågan och skadeståndsfrågan är två skilda frågor. Att t ex ett vägarbete givits tillstånd av en myndighet att utföras innebär alltså inte att vägarbetet med automatik är undantagen från skadeståndsskyldighet för de störningar som kan tänkas uppkomma.

I NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) poängterade HD med hänvisning till miljöskyddslagens förarbeten att man måste skilja på frågan om tillåtligheten av miljöfarlig verksamhet och frågan om rätten till ersättning för skador till följd av verksamheten.

Undantag från detta görs dock specifikt för störningar till följd av sådana åtgärder som bedrivs i enlighet med tillstånd till vattenverksamhet. För sådan verksamhet gäller att verkningarna av denna verksamhet har prövats i samband med tillståndsprovningen.¹⁶³ Beträffande andra verksamheter bedrivna med tillstånd från myndighet är det dock värt att notera att om skador uppkommit till följd av att erhållet tillstånd har överskridits detta kan innebära att skadan anses orsakad med uppsåt eller vårdslöshet och Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten i 32 kap. MB anses då inte tillämpliga.

En omständighet som av skadelidande velat tillerkännas betydelse är frågan huruvida skadevällaren hade kunnat begränsa omfattningen av uppkomna störningar genom att verksamheten hade bedrivits på annat sätt.

¹⁶¹ Prop. 1985/86:83 s 47.

¹⁶² Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 27, Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2 s 203.

¹⁶³ Prop. 1985/86:83 s 21.

I NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet) diskuterade HD betydelsen av huruvida den omständigheten att kommunen kunde ha anlagt vägen på ett sätt som orsakat mindre störningar. HD konstaterade härvid att eftersom det var fråga om en väg enligt en fastställd detaljplan de inte kunde beakta huruvida vägen kunde byggts på annat sätt. Domstolen kunde i detta fall bara bedöma effekterna av vägbygget på det sätt den byggts.

HDs uttalande i Dalaröområdet tyder på att om möjlighet funnits att bedriva en verksamheten, som medför störningar, på ett sätt som minimerat störningarna, detta torde kunna påverka skälighetsbedömningen. Genom Dalaröområdet är dock klart att denna omständighet inte kan tillmätas betydelse om t ex en väg dragits fram i överensstämmelse med en fastställd detaljplan.

Om en skadevällare valt att bedriva sin verksamhet på ett sätt som inte begränsar störningar kan detta få betydelse genom att skadevällaren anses ha handlat på ett vårdslöst sätt. Detta skulle i så fall innebära att Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten överhuvudtaget inte blir tillämpliga då dessa rekvisit endast är tillämpliga då skadeståndsansvaret grundas på strikt ansvar. Möjligheten till mindre ingripande åtgärder kan dock också få betydelse för skälighetsprövningen då ansvaret grundas på strikt ansvar.

Som framkommit tidigare i uppsatsen är det möjligt att en störning ensam inte överstiger vad som skäligen bör tålas. Vid sådana tillfällen är det möjligt att lägga ihop olika typer av störningar för att på så sätt eventuellt överskrida tröskeln som finns inbyggd i Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten.

I NJA 1988 s 376 (Torslandamålet) framgår att om en störning ensam inte har sådan intensitet att ersättningsskyldighet föreligger, detta inte hindrar att den kan beaktas som en förstärkning av andra störningar som en fastighet utsätts för.

Som framkommit är det ofta inte en enda omständighet som är avgörande för om en störning skäligen borde tålas utan ersättning. Det är istället en sammanvägning av flera omständigheter som gjorts i praxis och det är därför omöjligt att ge några allmängiltiga regler rörande vilken vikt som skall tillmätas en specifik omständighet.

3.6.5 Toleransavdrag

Efter ett konstaterande att en störning överstiger vad som skäligen borde tålas enligt regeln om Orts- och allmänvanlighet uppstår frågan huruvida en skada skall ersättas i sin helhet eller endast till den del som överstiger vad den skadelidande skäligen borde tåla.

I förarbetena till den gamla miljöskyddslagen behandlades denna fråga. Utredningen som föregick miljöskyddslagen ansåg att i den mån det var möjligt att bestämma överskottet skulle det vara naturligt att genom en fördelning av skadan grunda en skadeståndsberäkning på denna fördelning. Utredningen ansåg att stöd för detta fanns i lagtexten som angav ”i den mån ej olägenheten skäligen [borde] tålas”. Man ansåg också att detta överensstämde med tendenser i då gällande rätt. I sin redogörelse framhöll man att det dock i praktiken skulle bli svårt att göra en exakt fördelning då

bevis- och bedömningssvårigheterna var stora i sådana här fall. Man uppmärksammade också att det i vissa fall var just immissionsöverskottet som utlöste skadan. Man menade att så till exempel var fallet när det gällde men för människors hälsa. Man ansåg att det måste bli fråga om en skälighetsbedömning med stor möjlighet till nyansering.¹⁶⁴ I propositionen till miljöskyddslagen fick utredningen stöd och departementschefen ansåg i likhet med utredningen att det inte gick att ge ett entydigt svar på om skadan borde ersättas i sin helhet eller endast till den del som låg över gränsen för vad som skäligen borde tålas. Departementschefen menade att de situationer som skulle kunna uppkomma varierade alltför mycket och att det därför fick åläggas rättstillämpningen att finna en lösning på frågan.¹⁶⁵

När HD i NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) konstaterat att ersättning skulle utgå till följd av buller från den nya trafikleden, aktualiserades frågan om hur ersättningen skulle bestämmas. HD tog därvid fasta på de ovan refererade uttalanden som gjorts i förarbetena till miljöskyddslagen. HD menade i likhet med utredningen att stöd för att göra en fördelning av skadeeffekt på vad som skulle ersättas och vad som borde tålas utan ersättning fanns i lagtexten. Den del av lagtexten man syftade på var "i den mån det är skäligt med hänsyn...till den allmänna förekomsten av likartad inverkan under jämförliga förhållanden". Efter denna redogörelse gick man in på de speciella omständigheterna i fallet. Då det rörde sig om trafikimmissioner framhöll HD att dessa föranletts av allmännyttig verksamhet. Man påpekade att detta var en immission som i högre eller lägre grad drabbade flertalet fastigheter i landet. Med anledning av detta uttalade man att det just för trafikimmissionernas del skulle te sig föga rimligt om en fastighetsägare, som drabbades av en trafikimmission utöver den nivå där rätt till ersättning inträdde, skulle få ersättning också för den del av minskningen av fastighetens värde som föranletts av immissioner under nämnda nivå och som alltså av andra fick tålas utan ersättning. HD uttalade sedan att i de situationer det var möjligt att bestämma inverkan av trafikimmissioner på en fastighets marknadsvärde vid olika störningsgrader så borde en fördelning av skadeeffekten göras. HD fastslog att det belopp som i detta fall skulle avräknas med hänsyn till vad som borde tålas utan ersättning kunde bestämmas till ungefär 5 % av fastigheternas värde före immissionsskadan.

Av domskälen framgår inte om HD gjorde en fördelning av skadeeffekten. Domskälen tyder istället på att HD gjorde en ren skönsmässig bedömning som man ansåg tillämplig på åtminstone den typ av störningar, trafikimmissioner, som var uppe för bedömning i målet. I det tidigare avgjorda Solnafallet (NJA 1975 s 155) gjordes inget toleransavdrag trots att sättningssskador i det fallet orsakats av trafikimmissioner i form av skakning. Som behandlats på sidan 38 är det oklart varför inget toleransavdrag gjordes. En anledning kan vara att skadorna i det fallet var sakskador och inte rena förmögenhetsskador. En annan anledning kan vara att störningarna i det fallet bestod i skakningar och inte buller. Naturligtvis måste även beaktas att Solnafallet avgjordes före Värmdöledsmålet och ett 5% toleransavdrag var ännu inte fastlagd praxis på området för trafikimmissioner.

I betänkandet till miljöskadelagen framhölls med anledning av det ovan beskrivna problemet att om en störning var av det slaget att den i viss utsträckning fick tålas på

¹⁶⁴ SOU 1966:65 s 287.

¹⁶⁵ Prop. 1969:28 s 242.

grund av sin vanlighet det tedde sig rimligt att avdrag gjordes för den del som understeg toleransnivån. Man framhöll därvid att detta inte borde gälla personskador.¹⁶⁶ Anledningen till detta torde vara det tidigare gjorda uttalandena att försämring av hälsan sällan eller aldrig skulle behöva tålas av en person. Resonemanget rörande toleransavdrag ansåg utredningen skulle få störst betydelse beträffande rena förmögenhetsskador. Man ansåg att det för fullt ansvar beträffande sådana skador skulle fordras vållande på den ansvariges sida.¹⁶⁷ Att utredningen påpekar detta anser jag lite underligt då reglerna om orts- och allmänvanlighet kommer in först då det konstaterats att vållande inte föreligger.

Utredningen framhöll vidare att storleken på den normalförlust som den skadelidande själv skulle få bära måste variera med hänsyn till störningens och skadans art. Man ansåg att uttalandena i NJA 1977 s 424 (Värmdöleden) möjligen kunde ge viss ledning i frågan även beträffande andra störningar än trafikimmissioner, till exempel för industribuller. Man ansåg å ena sidan att rättsfallets 5 % inte kunde gälla beträffande skakningsskador på en byggnad och andra sakskador. Å andra sidan ansåg man att toleransgränsen kunde tänkas ligga betydligt högre vid estetiska störningar och psykiska immissioner.¹⁶⁸ Utredningen påpekade att det på det hela taget var omöjligt att ge några fasta riktlinjer rörande toleransavdrag.

I propositionen till miljöskadelagen görs inga klarläggande uttalande angående hur toleransavdrag skall beräknas. Man påpekade dock att det vid tillämpning av orts- och allmänvanlighetsrekvisiten gick att finna vägledning i dåvarande praxis på området.¹⁶⁹

Eriksson uppmärksammade den ändring som gjordes i lagtexten i sambandet med antagandet av miljöskadelagen genom att toleransnivån knutits till störningen och inte såsom tidigare till skadan. Eriksson ansåg att det i vissa fall alltså skulle vara möjligt att fastställa den skada som hänförde sig till störningar som låg över toleransnivån eller att proportionera skadans värde efter fördelningen mellan tolerabla och icke tolerabla störningsdelar. I många andra fall torde detta dock enligt Eriksson vara omöjligt och skadan torde då ersättas i sin helhet. Med anledning av detta ansåg Eriksson att den ändring som gjorts i lagen medfört att rättsläget till viss del ändrats vad gällde toleransavdrag.¹⁷⁰ De argument som Eriksson framför, att just svårigheten att fastställa en specifik toleransnivå, var inget nytt vid införandet av miljöskadelagen. Även tidigare var det i teorin nödvändigt att fastställa en toleransnivå för att fastställa hur stor ersättning som skall utgå till en skadelidande. I Värmdöledsmålet kan man dock ana att någon exakt toleransnivå inte fastställdes av domstolen utan ett schablonmässigt avdrag gjordes. Om ett sådant schablonmässigt avdrag kunnat göras tidigare hindrar lagtexten i miljöskadelagen inte att detta skulle kunna göras även efter antagandet av denna lag. Det är viktigt att påpeka att Erikssons kommentarer föregick avgörandena av Torslandamålet, Dalaröområdet och Jaktskadefallet och vissa klarlägganden av toleransavdraget har gjorts sedan dess.

¹⁶⁶ SOU 1983:7 s 264.

¹⁶⁷ SOU 1983:7 s 264.

¹⁶⁸ SOU 1983:7 s 265.

¹⁶⁹ Prop. 1985/86:83 s 17.

¹⁷⁰ Eriksson, Rätten till skadestånd vid miljöskador s 77f.

I NJA 1988 s 376 (Torslandamålet), som rörde frågan om skadestånd för estetiska och psykiska störningar till följd av en kraftledning, ansåg HD att förmögenhetsskador på 7.5% fick tålas av den skadelidande utan rätt till ersättning.

I NJA 1999 s 385 (Dalarömålet) gjordes som tidigare nämnts ett 5% toleransavdrag. I målet var framförallt fråga om estetiska immissioner till följd av anläggandet av en väg. Fastigheterna i målet hade också i viss mån drabbats av bullerstörningar. HD framhöll att ett 5% toleransavdrag skulle tillämpas i detta fallet trots att de estetiska immissionerna hade orsakat den största delen av förmögenhetsskadan. Man kan här fråga sig varför ett 5% avdrag gjordes då den skadelidande i Torslandamålet fick tåla skador på 7,5% till följd av estetiska och psykiska störningar. Möjligen spelade här den drabbade miljön roll. I Torslandamålet beskrevs den drabbade fastigheten vara belägen i ett tämligen skyddat läge men likväl belägen i nära anslutning till miljöstörande industri av betydande omfattning. Miljön i Dalarömålet beskrevs å andra sidan som en unik skärgårdsmiljö varande av speciell karaktär. Det är också möjligt att ett högre toleransavdrag hade gjorts i Dalarömålet om det endast varit fråga om estetiska störningar och inte estetiska störningar i kombination med bullerstörningar. Det troliga är dock att en sammanvägning av en rad omständigheter haft betydelse för storleken på toleransavdraget.

NJA 2003 s 619 (Jaktskadefallet) rörde frågan om ersättning för minskade fastighetsvärden på två jord- och skogsbruksfastigheter då en ny sträckning av E4 anlagts. I målet var ostridigt att störningarna från den nya E4 inverkat på möjligheterna till jakt och att den försämrade jakten hade medfört att fastigheternas marknadsvärden minskat. HD konstaterade att värdeminskningen genom försämrade jaktmöjligheter på fastighet A uppgick till 275 000 kronor och på fastighet B till 235 000 kronor. HD konstaterade sedan att eftersom den nya sträckningen på E4 inte alstrade vägbuller, avgaser eller andra störningar som skiljde sig från vad som alstrades från andra liknande större vägar var störningarna att anse som allmänvanliga. HD ansåg också att störningarna i detta fallet även var att anse som ortsvanliga eftersom även den tidigare sträckningen av E4 hade korsat de berörda fastigheterna. Trots att störningarna var att klassa som både orts- och allmänvanliga ansåg dock HD, i likhet med hovrätten, inte att det vore skäligt att fastighetsägarna borde tåla störningarna utan rätt till ersättning. HD anförde inga skäl för detta men hovrätten anförde i sina domskäl att jakten utgjorde en betydande tillgång för fastigheterna, jakten var särskilt värdefull (kronhjort och vildsvin gick att jaga), och intrånget och värdeminskningen, särskilt i förhållande till den skadade delen, var så betydande att det inte vore skäligt att fastighetsägarna skulle behöva stå för hela värdeminskningen själva. Hovrätten ansåg inte heller att det faktum att motorvägen var stor skulle ändra detta ställningstagande. Inte heller någon av de andra faktorer som enligt Dalarömålet kunde vägas in i skälighetsbedömningen ändrade hovrättens ställningstagande i denna del. Efter att HD konstaterat att fastighetsägarna inte skäligen borde tåla störningarna från E4 utan ersättning uppkom frågan om ett eventuellt toleransavdrag. HD uttalade härvid, med hänvisning till domarna i Värmdöledsmålet, Torslandamålet och Dalarömålet att huvudregeln var att ”ersättning skall utgå endast för den del av skadan som ligger över toleransgränsen”. Fastighetsägarna gjorde gällande att ett toleransavdrag understigande 5% skulle användas eftersom de berörda fastigheterna var jord- och skogsbruksfastigheter på landsbygden och inte fastigheter i storstadsnära miljöer som fallen varit i Värmdöledsmålet och Dalarömålet. Man ansåg dessutom att avdraget skulle beräknas

på den berörda delen av fastigheten och inte på fastigheternas totalvärde som Vägverket i första hand hävdade. HD ansåg å ena sidan att det faktum att ”skadorna” var att anse som orts- och allmänvanliga talade för att toleransavdraget skulle ligga på samma nivå som i Värmdöledsmålet och Dalaröområdet.¹⁷¹ Å andra sidan ansåg man att de rättviseskäl som motiverade toleransavdraget inte gjorde sig gällande i samma grad för jaktskador som för bullerstörningar. HD hade tidigare i domen konstaterat att toleransavdraget var avsett att skapa rättvisa mellan ersättningsberättigade som drabbats av störningar som översteg gränsen för vad som skäligen borde tålas och för fastighetsägare som visserligen drabbats av störningar som påverkat värdet på deras fastigheter men som inte gick utöver vad som skäligen borde tålas. Med hänvisning till att dessa rättviseskäl inte vägde lika tungt för jaktskador, som för den typ av skador som varit uppe till bedömning i Värmdöledsmålet och Dalaröområdet, ansåg HD att toleransavdraget skulle bestämmas till 2%. HD ansåg vidare att det inte var rimligt att toleransavdraget skulle relateras till fastighetens totala värde när det som i detta fallet rörde sig om en jaktskada som uppkommit på en del av en fastighet. Följden skulle i så fall bli att stora fastigheter som drabbats av betydande intrång av detta slag inte skulle få någon ersättning. Med hänsyn till toleransavdragets ändamål ansåg HD istället att avdraget i detta fall skulle knytas till vad som skadats, alltså jakten. Då det totala jaktvärdet på fastighet A uppgick till 660 000 kronor och 2 625 000 kronor för fastighet B bestämdes toleransavdraget till 13 200 kronor, respektive 52 500 kronor. Ersättning på 261 800 kronor utgick sålunda till ägarna av fastighet A och 182 500 kronor till ägarna av fastighet B.

Genom HDs uttalande i Jaktskadefallet torde det vara klarlagt att huvudregeln beträffande toleransavdrag är att ett sådant skall göras och ersättning skall sålunda endast utgå för den del av skadan som ligger över toleransgränsen. Naturligtvis bör framhållas att vissa störningar inte anses behöva tålas alls och toleransavdrag skall i sådana fall inte göras. Omständigheter som påverkar toleransavdraget torde vara samma omständigheter som skall beaktas vid skälighetsbedömningen då det är just dessa som avgör om en störning anses överstiga toleransgränsen. Genom jaktskadefallet framstår dessutom syftet med toleransavdraget som ytterligare en omständighet som kan beaktas vid ett fastställande av hur stort toleransavdraget skall vara i en specifik situation.

En fråga som infinner sig är hur toleransavdraget förhåller sig till regeln om bagatellartad skada. Enligt den regeln gäller ju att avdrag inte skall göras för vad som ligger under gränsen för vad som kan anses bagatellartad. Det bör här först påpekas att även om en skada inte anses vara bagatellartad och på den grunden skall ersättas i sin helhet detta inte hindrar att ett toleransavdrag görs enligt regeln om orts- och allmänvanlighet. I själva verket är det fullt möjligt med situationer då en förmögenhetsskada inte alls ersätts med hänvisning till orts- och allmänvanlighetsregeln trots att den överstiger gränsen för bagatellartad skada. Man kan dock fråga sig varför inte ett avdrag för bagatellartad skada skall göras för en förmögenhetsskada som precis ligger över gränsen för bagatellartad skada och av någon anledning inte alls anses behöva tålas enligt regeln om orts- och allmänvanlighet. En annan person som drabbats av samma störning men vars skada understiger gränsen för bagatellartad är ju inte berättigad till någon ersättning alls.

¹⁷¹ Det är naturligtvis anmärkningsvärt att HD inte kan skilja på om det är skadorna eller störningarna som kan klassas som orts- eller allmänvanliga.

Motiveringen till detta diskuterades i avsnittet om bagatellartad skada och här skall därför endast konstateras att en möjlighet till ersättning för rena förmögenhetsskador redan i sig självt är en utvidgning i förhållande till vad som normalt gäller inom skadeståndsrätten. Man kan dock konstatera att tillämpningen av dessa regler i vissa situationer kan leda fram till orättvisa lösningar.

4 Sammanfattning och slutsatser

Rätten till skadestånd för miljöskador regleras sedan tillkomsten av miljöbalken i 32 kap. MB. Enligt dessa bestämmelser ansvarar en skadevållare strikt för de skador som orsakas och bestämmelserna utgör därför ett undantag från vad som normalt gäller på skadeståndsrättens område.

Skadebegreppet i 32 kap. MB omfattar personskador, saksador och rena förmögenhetsskador. I enlighet med vad som normalt gäller inom skadeståndsrätten omfattas inte tredjemansskador och ideella skador. HD har dock genom avgörandena i NJA 2000 s 737 (Arlandafallet) och NJA 1995 s 249 (Järvenfallet) möjligen utvidgat området för rena förmögenhetsskador och därmed också utrymmet för ersättningsgill skada enligt 32 kap. MB. I Arlandafallet ansågs störd nattsömn, en begränsad möjlighet för fastighetsägare att använda sina uteplatser och merarbete i form av tvätt och städning utgöra följskador av ekonomisk natur och därför vara ersättningsgilla. Även om gränsen för ren förmögenhetsskada och ideell skada möjligen blivit osäker genom Järvenfallet och Arlandafallet torde det dock enligt min mening krävas att en skada på något sätt går att uppskatta ekonomiskt för att falla inom ramen för 32 kap. MBs skadebegrepp och därigenom kunna utgöra ersättningsgill skada.

För att en skada skall bedömas enligt 32 kap. MB krävs att den uppstått genom en störning. Med störning avses den miljöfarliga verkan på omgivningen som kan leda till någon typ av skada och begreppet omfattas alltså inte av skadebegreppet i 32 kap. MB. Vilka störningar som omfattas finns uppräknade i 32:3 1st MB. Av uppräknningen framgår också att en störning som kan anses falla under definitionen ”annan liknande störning” också omfattas av skadeståndsskyldigheten. Propositionen till miljöskadelag räknar upp ett flertal exempel på vad som kan tänkas falla under denna definition och nämner bl a estetiska och psykiska störningar. Av de i propositionen uppräknade exemplen framgår enligt min mening tydligt att alltför stor vikt inte skall läggas vid ordalydelsen ”annan liknande störning” som torde innebära att en störning skall likna någon av de tidigare uppräknade exemplen i bestämmelsen för att falla inom definitionen. Genom NJA 1996 s 634 (Alvestafallet) står det också klart att begreppet ”annan liknande störning”, omfattar störning i form av försvårat tillträde genom avspärning. Detta innebär att även störningar som inte liknar de i propositionen uppräknade exemplen kan omfattas av definitionen. Begreppet har tolkats väldigt brett och många störningstyper torde därför kunna komma att omfattas av skadeståndsskyldigheten för miljöskador.

För att en störning skall omfattas av skadeståndsskyldigheten i 32 kap. MB krävs också att den härrör från verksamhet på en fastighet och att skadan som uppstår drabbar den skadegörande verksamhetens omgivning. Skador som inträffar inom en anläggning eller ett arbetsområde där den skadegörande verksamheten bedrivs omfattas inte av bestämmelsernas tillämpningsområde eftersom de då inte anses ha

drabbat omgivningen. I NJA 2003 s 384 (Hyrbörsen) tog HD ställning till vad som skulle anses vara en verksamhets omgivning. Enligt denna dom torde det stå klart att en fysisk avgränsning mellan två verksamheter inte är nödvändig för att verksamheterna skall anses vara i varandras omgivning om det på annan sätt är möjligt att särskilja verksamheterna till art och karaktär. Visserligen kan den avtalsrättsliga relationen mellan två parter begränsa utrymmet för att en skada anses ha drabbat en verksamhets omgivning, men rättsfallet torde ändå ge uttryck för en för den skadelidande generösare tillämpning av rekvisiten än vad motiven till bestämmelsen ger uttryck för. I betänkandet som föregick miljöskadelagens tillkomst ansågs nämligen att för att något skulle anses befinna sig i en verksamhets omgivning, och inte vara en del av verksamheten, det krävdes att arbetsområdet var någorlunda avgränsat och inte utan vidare tillgängligt för utomstående. Detta krav torde inte ha varit uppfyllt i NJA 2003 s 384.

Två bestämmelser i 32 kap. MB begränsar utrymmet för skadeståndsansvaret för miljöskador. Den ena rör undantaget för bagatellartade skador och den andra gör undantag för skador orsakade av orts- och allmänvanliga störningar. Undantaget för bagatellartad skada innebär att en ren förmögenhetsskada, som inte orsakats av brottslig verksamhet, endast är ersättningsgill om den anses vara ”av någon betydelse”. Om en skada överstiger denna gräns skall hela skadan ersättas. Något avdrag för vad som anses vara en obetydlig skada skall inte göras. Hur stor en skada skall vara för att anses vara ”av någon betydelse”, och vilka omständigheter som kan vägas in i en sådan bedömning, är oklart. Enligt propositionen kan självriskbeloppet i hemförsäkringen användas som ledning. Vid förmögenhetsskada som berör en fastighet bör, enligt propositionen, en bedömning göras mot bakgrund av en fastighetens totalvärde. Enligt Eriksson torde det i någon mån även vara möjligt att ta hänsyn till den skadelidandes ekonomiska förhållande. Något publicerat rättsfall från överrätt, där frågan om hur en bagatellartad skada skall bestämmas, har inte avgjorts och det är därför i högsta grad oklart vilka omständigheter som kan få betydelse utöver skadans faktiska storlek. Som framhållits tidigare i uppsatsen är det dock värt att notera att jag inte funnit ett enda publicerat rättsfall från överrätt där undantaget för bagatellartad skada lett till att en skadelidande nekats ersättning.

Om en skada skall bedömas enligt reglerna om *strikt* ansvar i 32 kap. MB finns i 32:1 3st MB en regel som kan begränsa rätten till skadestånd. Denna regel innebär att en skada endast ersätts om den störning som orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till sin orts- och allmänvanlighet. Av ordalydelsen till denna regel torde framgå att en rad skador skulle kunna hamna utanför området för ersättningsgill skada då en rad störningar skulle kunna bedömas som ortsvanliga eller åtminstone allmänvanliga. Vid en genomgång av hur regeln tillämpats har dock de möjliga effekterna av denna regeln visat sig inte begränsa området för skadestånd i den mån det skulle vara möjligt med hänvisning till regelns ordalydelse.

Genom förarbetena till bestämmelsen och rättspraxis har tillämpningen av regeln gjort det möjligt att få skadestånd även för sådana skador som kanske vid en första anblick av bestämmelsens ordalydelse borde hamnat utanför området för ersättningsgill skada. Visserligen har HD genom domen i NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet) möjligen utvidgat definitionen av ”orten” till att omfatta ett större område än vad som troligen var möjligt genom det tidigare avgjorda Värmdöledsmålet och genom detta ökat ”risken” för en skadelidande att en störning klassas som ortsvanlig. Å andra sidan står det klart

genom bl a NJA 1977 s 424 (Värmdöledsmålet), NJA 1999 s 385 (Dalarömålet) och NJA 2003 s 619 (Jaktskadefallet) att även om en störning är att klassa som antingen ortsvanlig eller allmänvanlig, eller både och, detta inte utesluter att skadeståndsplikt åligger den som orsakat störningen. Det är alltså inte avgörande för tillämpningen av denna bestämmelse om en störning är att klassa som Orts- eller allmänvanlig. Trots att det inte framgår tydligt av lagtexten är det också klart etablerat, genom rättspraxis, att flera andra omständigheter kan få avgörande betydelse för om strikt skadeståndsansvar är begränsat med hänvisning till denna bestämmelse. I Dalarömålet nämns specifikt den drabbade miljöns karaktär, den sammantagna inverkan av störningar, skadans art, skadans totala storlek, eventuellt överskridande av normer för immissioner och samhällsnyttan som exempel på omständigheter som kan få betydelse för om en skada skall vara undantagen skadeståndsplikten enligt Orts- och allmänvanlighetsregeln. Genom praxis framgår att en rad andra omständigheter också kan vara betydelsefulla.

Genom Dalarömålet står alltså klart att normer för vissa typer av störningar kan få betydelse för skadeståndsskyldigheten. Det är också klarlagt att dessa normer kan förändras över tiden och därigenom utvidgar området för ersättningsgill skada. Genom Dalarömålet är det också klarlagt att estetiska störningar kan överstiga den tröskel som uppställs genom Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten. Tidigare rådde det osäkerhet på detta område.

Trots att regeln om Orts- och allmänvanlighet genom sin ordalydelse skulle kunna ha begränsat rätten till ersättning avsevärt har den många gånger tillämpats på ett, för den skadelidande, fördelaktigt sätt. Det måste dock framhållas att när en störning inte skäligen anses behöva tålas, med hänvisning till Orts- och allmänvanlighetsrekvisiten, ett toleransavdrag som huvudregel skall göras från den ersättningsgilla skadan. På detta sätt kan alltså storleken på ett skadestånd begränsas trots att en störning har ansetts överstiga tröskeln i denna regel.

Flera bestämmelser i 32 kap. MB har som framkommit ovan tolkats på ett för den skadelidande generöst sätt. Av redogörelsen i uppsatsen torde ha framgått att införandet av miljöskadelagen, eller åtminstone det sätt som bestämmelserna kommit att tolkas, har inneburit att lagstiftaren har uppnått ett av målen med införandet av miljöskadelagen – förbättra de skadelidandes möjlighet till skadestånd. Av uppsatsen torde också ha framkommit att den flexibilitet som lagstiftaren velat åstadkomma, genom att lämna bestämmelserna öppna för en generösare tolkning i takt med att värderingar och liknande förändras, har haft betydelse. Detta har bl a varit fallet på området för bullerstörningar där nya normer har förändrat synen på vad en skadelidande får anses behöva tåla. Ett förtydligande av reglerna, innebärande att reglerna blir mer lättillämpliga utan en djupdykning i förarbeten och rättspraxis, torde visserligen kunna leda till att viss osäkerhet kring reglernas tillämpning skulle kunna försvinna och rättssäkerheten möjligen öka. Samtidigt torde en sådan förändring medföra att reglernas flexibilitet i viss mån går förlorad. På ett sådant område som området för miljöskador, där förutsättningar för förebyggande åtgärder och människors värderingar är i ständig förändring, är det dock enligt min mening av stort värde att bestämmelserna förblir flexibla för att inte anses inaktuella innan de ens hunnit antas.

5 Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1969:28 Förslag till miljöskyddslag
Prop. 1985/86:1 Förslag till ny plan-och bygglag
Prop. 1985/86:83. Om ersättning för miljöskador
Prop. 1997/98:45 del 1 Miljöbalk

Annat riksdagstryck

SOU 1966:65 Luftföroreningar, buller och andra immissioner
SOU 1983:7 Ersättning för miljöskador
LU 1985/86:25 om Ersättning för miljöskador

Rättsfall

NJA 1963 s 162
NJA 1975 s 155 (Solnafallet)
NJA 1977 s 424 (Värmdöleden)
NJA 1988 s 376 (Torslandamålet)
NJA 1992 s 896 (Fasadputsen)
NJA 1995 s 249 (Järven)
NJA 1996 s 634 (Alvestafallet)
NJA 1999 s 385 (Dalaröområdet)
NJA 2000 s 737 (Arlandabanan)
NJA 2003 s 384 (Hyrbörsen)
NJA 2003 s 619 (Jaktskadefallet)

Svea Hovrätt, Miljööverdomstolen, Mål nr M 2569-00, Dom meddelad 2002-07-05
Svea Hovrätt, Miljööverdomstolen, Mål nr M 497-02, Dom meddelad 2004-03-12

Lantmäteriets rättsfallsregister V86:20

Litteratur

Bengtsson, Bertil, Allemansrättsliga komplikationer, SvJT 1985 s 425-453.
Bengtsson, Bertil, Bör miljöskadelagstiftningen reformeras?, SvJT 1993 s 373-390.
Bengtsson, Bertil, Ersättning vid offentliga ingrepp 2, Stockholm 1991.
Bengtsson, Bertil, Miljöskadelagen och oskrivna rättsgrundsatser, 14 Uppsatser, Göteborg 1992.
Bengtsson, Bertil, Nya regler om ersättning för miljöskada?, NFT 1/1984 s18-27.
Bengtsson, Bertil, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000, SvJT 2002 s 34-36.
Bengtsson, Bertil, Speciell fastighetsrätt – Miljöbalken, 8 uppl. Uppsala 2003.
Bengtsson, Bertil, Statsmakten och äganderätten, 1 uppl. Stockholm 1987.
Bengtsson, Bertil, Svensk rättspraxis: Skadestånd utom kontraktsförhållande, SvJT 1990 s 57-58.

Bengtsson, Bertil, Svensk rättspraxis: Skadestånd, SvJT 1993 s 772-773.
Eriksson, Anders, Rätten till skadestånd vid miljöskador, Stockholm 1995.
Hellner, Jan, Enhetliga regler eller områdesanpassade ersättningar – lapptäcke eller ej?, NFT 3/1990 s 218-227
Hellner, Jan, Minima curat pretor, JT 1992/93 s 690-696
Hellner, Jan & Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, 6 uppl. Stockholm 2000.
Hellner, Jan, Störning?, JT 1997/98 s 197-201.
Kleineman, Jan, Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt, JT 1995/96 s 101-109.
Larsson, Marie-Louise, On the law of environmental damage, Stockholm 1997.
Ljungman, Seve, Om skada och olägenhet från grannfastighet, Uppsala 1943.
Michanek, Gabriel, Svensk miljö rätt, Uppsala 1993.
Michelson, Staffan, Skadeberäkning vid miljöskada, SvJT 1986 s 721-724.